

مقاله پژوهشی: آینده‌نگاری راهبردی احساس امنیت شهری در کلان‌شهر تهران

۲۰.۱۰۰۱.۱.۳۳۲۹۲۵۳۸.۱۴۰۱.۱۲.۴۴.۶.۷

امیرحسین الهامی، کاظم برهانی و محمد امین پورطاهری^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۱/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۰۴

چکیده

احساس امنیت یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های مکان‌های شهری است. بدین منظور احساس امنیت شهری همواره کانون توجه مطالعات شهری بوده است. هدف اصلی این تحقیق، بررسی سناریوهای ممکن احساس امنیت شهری و طرح مطلوب‌ترین سناریوهای احساس امنیت شهری کلان‌شهر تهران از طریق الگوی آینده‌نگاری راهبردی است. این مطالعه در مرحله نخست براساس مروری بر ادبیات تحقیق، مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر احساس امنیت شهری را در کلان‌شهر تهران شناسایی کرده است. محققان نشان می‌دهند که ۸ معیار اصلی در ارزیابی احساس امنیت شهری در کلان‌شهر تهران حائز اهمیت هستند. در این بین، از نرم‌افزارهای میک مک و سناریو ویزارد برای تحلیل داده‌ها استفاده شده است. براساس نظرات ۳۰ نفر از خبرگان، چهار عامل در بخش عوامل علی یا تأثیرگذار و چهار عامل در بخش عوامل معلولی یا تأثیرپذیر جای گرفته‌اند. نتایج تحقیق نشان داد که چهار عامل شامل: ۱. ایمان، معنویت، ارزش‌ها و باورهای مذهبی، ۲. عدالت، برابری و عدم تبعیض، ۳. رفاه مادی (برخورداری از درآمد و اشتغال پایدار) و ۴. شهری عاری از فقر، بیکاری و گرانی و نیز پایداری کالبدی به‌عنوان نیروهای پیشران شناسایی شده‌اند. در نهایت ۶ سناریو با بیشترین سازگاری براساس شرایط مطلوب، ایستا و بحرانی برای احساس امنیت شهری کلان‌شهر تهران انتخاب شدند. تحلیل سناریوها، تحقق آینده مطلوب برای احساس امنیت شهری کلان‌شهر تهران در چشم‌انداز ۱۴۰۴ را دشوار ارزیابی می‌کند.

کلیدواژه‌ها: احساس امنیت، شهری، آینده‌نگاری راهبردی، کلان‌شهر، تهران.

۱. عضو گروه جغرافیا، محیط‌زیست و پدافند غیرعامل پژوهشکده امنیت داخلی
۲. دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و پژوهشگر پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس
۳. دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری، پردیس البرز دانشگاه تهران، پژوهشگر پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس (نویسنده مسئول)، پست الکترونیکی: aminpourtaheri76@gmail.com

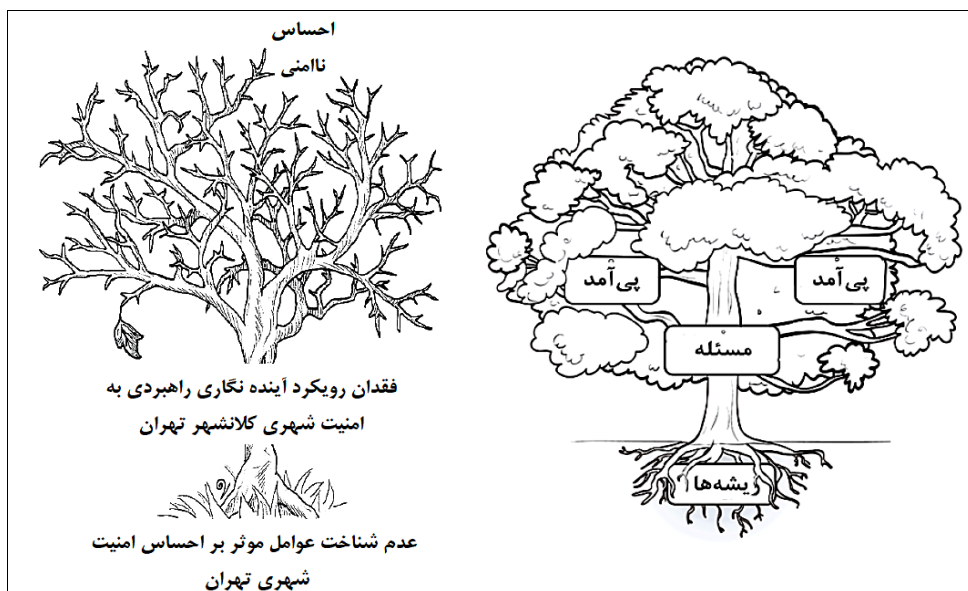
۱. مقدمه و بیان مسئله

یکی از مؤلفه‌های اصلی در سرزندگی و حیات فضاهای شهری، افزایش امنیت فضا از نظر فیزیکی و روانی است. عدم امنیت در فضاهای شهری، در بروز رفتارهای ناهنجار شهری تأثیرگذار بوده و در نتیجه باعث کاهش حضور شهروندان در فضاهای شهری شده و میزان سرزندگی فضا را کاهش می‌دهد (افسری و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۱۰). احساس امنیت در محیط‌های شهری از ضروریات توسعه و راهبردی برای تأمین توسعه پایدار شهری است. به طوری که در سطح سازمان‌های بین‌المللی و نیز مکاتب فلسفی توجه به واژه امنیت در حوزه شهروندی بیش از گذشته مورد تأکید قرار گرفته است. امنیت، احساس آرامش و اطمینان از عدم تعرض به جان، مال و سایر حقوق انسان‌ها محسوب می‌شود که باید از آن صیانت گردد (قرایی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۵). بسیاری از مصلحان و برنامه‌ریزان شهری که دغدغه تحقق عدالت شهری را داشته‌اند، امنیت را شرط ضروری عدالت دانسته‌اند و نیز کسانی که به رفاه شهری اندیشیده‌اند، امنیت را ضامن آسایش شهری و آنانی که بر توسعه اقتصاد شهری تکیه کرده‌اند، امنیت را عامل آن و نیز کسانی که برای حاکمیت ارزش‌های معنوی تلاش کرده‌اند، امنیت را مقدمه واجب الهی تلقی نموده‌اند (علیدوست، ۱۳۹۵: ۶). اگر امنیت در سطوح و ابعاد متنوع آن تأمین نگردد، نه تنها زندگی شهروندان دچار مشکلات عدیده‌ای خواهد شد، بلکه مسئولین شهری نیز قادر نخواهند بود به مشارکت و همراهی شهروندان در اداره امور جامعه امیدوار باشند (شایگان و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۶). بدین ترتیب یکی از مهم‌ترین چالش‌های برنامه‌ریزان شهری همواره تبیین معیارها و شاخص‌های احساس امنیت شهری و روش‌های سنجش و آینده‌نگاری آن بوده است.

در سال‌های اخیر استفاده از رویکردهای کل‌گرای مبتنی بر آینده‌نگاری راهبردی در مقابله با این تهدیدها - که مردم و سازمان‌ها را قادر سازند تا پاسخی در برابر این تهدیدات داشته باشند - امری ضروری تلقی می‌شود (لیتل، ۲۰۰۴: ۵۷). فقدان نظام آینده‌نگاری در توسعه شهری موجب تشدید ناهنجاری و نیز کاهش سطح احساس امنیت شهری خواهد

شد (زند حسامی، شهرام فر، ۱۳۹۵: ۵). اکثر محققان معتقدند که هوشمندانه‌ترین روش برای مواجهه با آینده، آماده‌شدن برای آن است.

بنابراین انسان‌ها باید برای آینده و مواجهه با عدم قطعیت‌های آن آماده باشند (ساسان‌پور و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۷۲). در این راستا به نظر می‌رسد همان‌طور که شکل ۱ نشان می‌دهد، حوزه امنیت شهری کلان‌شهر تهران فاقد الگوی نظام‌مند مبتنی بر رویکرد آینده‌نگاری راهبردی و مبتنی بر سناریوها و الگوهای بومی و محلی است.



شکل ۱: تبیین درخت مسئله تحقیق

مروری بر پیشینه تحقیق در ۱۰ سال گذشته -همان‌طور که جدول ۱ نشان می‌دهد- مبین آن است که ۱۴ مقاله تحقیقی در حوزه احساس امنیت شهری در شهر تهران انجام شده که هیچ‌یک به‌صورت جامع و با رویکرد آینده‌نگاری به موضوع امنیت نپرداخته‌اند. این مسئله موجب گردیده تا عوامل مؤثر بر شکل‌گیری امنیت شهری تهران به‌خوبی واکاوی نشود و شناخت دقیقی از آنها حاصل نگردد. لذا احساس ناامنی می‌تواند پیامد بلندمدت چنین فرایندی در سطح کلان‌شهر تهران محسوب گردد که نیازمند دقت جدی در این عرصه است.

جدول ۱: پیشینه تحقیق در حوزه احساس امنیت شهری در کلان‌شهر تهران

عنوان طرح	یافته‌های تحقیق
بررسی و سنجش حس امنیت در مناطق مختلف شهری؛ نمونه موردی: منطقه ۲ و ۱۱ شهر تهران (قرایی و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۱).	حس امنیت در مناطق شمالی شهر در هنگام شب و روز متفاوت است و این تفاوت در میزان کاهش حس امنیت در شب در میان زنان و مردان محسوس است. ولی در مورد مناطق مرکزی، تفاوتی در میزان حس امنیت زنان و مردان مشاهده نمی‌گردد و شب‌هنگام، امنیت برای خروج از منزل برای آنان به یک میزان کاهش می‌یابد.
ارزیابی احساس امنیت شهروندان با رویکرد منظر شهری؛ نمونه موردی: محله اوین (رفیعیان و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۲).	یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که کلیه معیارهای به‌کاررفته در سه سطح مدل سنجش، احساس امنیت در محدوده مورد مطالعه با متغیر منظر شهری رابطه معناداری دارد. همچنین بین میانگین احساس امنیت و میانه نظری اختلاف معناداری وجود دارد. احساس امنیت در محدوده مورد مطالعه از دید ساکنان، پایین‌تر از سطح متوسط ارزیابی شده است.
بررسی عوامل مرتبط با احساس ناامنی در محلات شهری؛ نمونه موردی: ناحیه ۳ منطقه ۱۷ شهر تهران (رضوان و فتاحی، ۱۳۹۱: ۴۰۳).	بین ساکنان محله‌های مورد مطالعه از نظر میزان احساس ناامنی تفاوت معناداری وجود دارد. متغیرهای سن، تعداد خانوار در واحد مسکونی و میزان شناسایی محله توسط افراد مورد مطالعه عموماً در احساس ناامنی ساکنان تأثیرگذار نیست؛ اما متغیرهایی همچون مدت‌زمان سکونت در محل و احساس تعلق مکانی افراد مورد مطالعه، به‌طور معناداری در احساس ناامنی آنان مؤثر است.
تبیین عوامل اجتماعی-سیاسی مؤثر بر امنیت شهر تهران (جان‌پرو و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۶).	برای شناخت عوامل مؤثر بر ناامنی شهر تهران مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی در این زمینه انجام شده و این عوامل در شش بخش متمرکز شده است که نتایج حاصل از آن نشان‌دهنده تفاوت دیدگاه شهروندان در مناطق مورد مطالعه نسبت به شاخص‌های مؤثر بر ناامنی شهر تهران است.
عوامل مؤثر بر بهبود امنیت محلات شهری؛ مورد مطالعه، محله جنت‌آباد شمالی شهر تهران (موسی کاظمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰).	متغیرها در هر سه بعد «کارکردی»، «اجتماعی» و «کالبدی» با میزان امنیت ساکنان محله جنت‌آباد شمالی رابطه داشته‌اند. از این متغیرها، هویت محله بیشترین تأثیر را در افزایش احساس امنیت داشته است.
ساختار فضایی شهر و احساس امنیت در بین زنان؛ مطالعه موردی: ورودی ایستگاه متروی تجریش و پایانه جنوب تهران (فلاحی، ۱۳۹۴: ۶۹).	نتایج حاصل از این مطالعه نشان می‌دهد که مشکلات کالبدی و وجود آسیب‌های اجتماعی در محدوده خارج از ایستگاه بر میزان احساس امنیت اثر کاهنده دارد و امکانات امنیتی داخل ایستگاه موجب تقویت احساس امنیت می‌شود. ولی خدمات ایستگاه تأثیر معناداری بر احساس امنیت مسافران ندارد و بنابراین در توسعه فضاهای شهری توجه به زیرساخت‌های بنیادین همچون تأمین امنیت نقش مهمی ایفا می‌کند.

عنوان طرح	یافته‌های تحقیق
تحلیلی بر وضعیت مبلمان شهری منطقه ۱۵ شهرداری تهران (شاه‌حسینی و عاشورم‌راد، ۱۳۹۴: ۲۰).	براساس یافته‌های به‌دست‌آمده، در نوع و استقرار مبلمان شهری منطقه ۱۵ تهران هم به مسائل فرهنگی توجه نشده و هم متناسب با جمعیت ساکن در منطقه نیست. همچنین با استفاده از روش تاپسیس در رتبه‌بندی نواحی مشخص شد که در زمینه مبلمان پارکی، ناحیه ۳ و در زمینه مبلمان خیابانی، ناحیه ۲ در رتبه اول قرار دارند.
رهیافت نوین ارتقای سطح امنیت شهر تهران با رویکرد پدافند غیرعامل (حسینی و قدیری، ۱۳۹۵: ۵۵).	از مقوله‌های مهم در امر ارتقای سطح امنیت، مقوله‌های مربوط به عوامل کالبدی است. در میان مقوله‌های کالبدی، مکان‌یابی مناسب کاربری‌های شاخص به‌عنوان آن دسته از کاربری‌هایی که نقش بسیار حساسی در آسیب‌پذیری شهر داشته و می‌توان پس از فجایع به کمک آنها اراضی محدوده آسیب‌پذیر را مدیریت کرد، نقش بسیار مهمی را در ارتقای سطح امنیت ایفا می‌کند. در واقع ضروری است که با مشارکت ساکنان، الگوی بهینه‌ای برای قرارگیری این کاربری‌ها ارائه داد. الگویی که به‌واسطه درگیر کردن ساکنان محله و وجود مقیاس خرد محلی، تحقق‌پذیری آن با حداقل موانع همراه است.
بررسی کیفیت کالبدی منطقه ۱۲ تهران (مهدی‌زاد و نعیمی، ۱۳۹۵: ۵۲۶).	نتایج ارزیابی حاکی از آن است که شاخص‌های اجتماعی- فرهنگی در منطقه و زیرشاخص کیفیت کالبدی در منطقه، در وضعیت نامطلوب و شاخص‌های زیست‌محیطی، در وضعیت بسیار نامطلوب قرار دارند؛ اما شاخص‌های اقتصادی، در وضعیت نسبتاً مطلوب‌تری هستند.
سنجش امنیت شهری در محله فرحزاد تهران با استفاده از روش تحلیل عاملی (عباس‌زادگان و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۱).	نتیجه نشان می‌دهد که اولویت در بهبود امنیت محله فرحزاد توجه به تناسب میان عملکرد، کالبد و قشر اجتماعی و عامل فضاهای عمومی سرزنده و خواناست.
نقش عوامل محیطی و کالبدی در ارتقای امنیت فضاهای شهری؛ نمونه موردی: منطقه ۸ شهرداری تهران (مرصوصی و عظیمی، ۱۳۹۶: ۱۵۲).	امنیت در آن دسته از فضاهای عمومی که از بدنه یا محدوده‌های پیرامونی با ویژگی کاربری‌های ترکیبی و متنوع اراضی شهری برخوردار بودند در مقایسه با سایر فضاهای مشابه که فاقد ویژگی تنوع و ترکیب کاربری اراضی شهری بودند، متفاوت بود.
بررسی احساس امنیت و عوامل مؤثر بر آن در شهر تهران (امیر کافی، ۱۳۸۵: ۲۲).	احساس امنیت براساس بی‌نظمی‌های اجتماعی، ریسک اعتماد کردن، درک از بروز جرائم و امداد و یآوری بررسی شده است. نتایج نشان می‌دهد احساس امنیت در منطقه مسکونی بیش از حد متوسط و در شهر تهران کمتر از حد متوسط است.

در این راستا باید توجه داشت که آینده‌نگاری هیچ‌گاه به معنای پیش‌بینی آینده یا مطالعات مرتبط با آینده نیست، بلکه فرایندی است که درنهایت به ساخت آینده کمک می‌کند (هارتمن، ۲۰۱۱: ۳۳۵). بدین ترتیب لازم است ضمن توجه به نظریه‌ها و معیارهای تبیین‌کننده احساس امنیت شهری در مکتب حیات‌بخش اسلام و مکاتب غربی و نیز شناسایی وجوه مشترک هریک، بستر مناسبی را در جهت شناخت معیارها فراهم کرد. بر این مبنا، همگام با تبیین مسئله تحقیق، سه سؤال محوری در فرایند تحقیق طراحی و از طریق مطالعات اسنادی و میدانی به آنها پاسخ مستدل داده شده است. این سؤالات عبارتند از:

- الف) مهم‌ترین معیارهای تبیین‌کننده احساس امنیت شهری در کلان‌شهر تهران کدامند؟
 ب) مهم‌ترین معیارهای تأثیرگذار و تأثیرپذیر بر احساس امنیت شهری کلان‌شهر تهران کدامند؟
 ج) بر اساس رویکرد آینده‌نگاری راهبردی سناریوهای محتمل احساس امنیت شهری در کلان‌شهر تهران کدامند؟

۲. اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

انجام تحقیق در مسئله امنیت شهری کلان‌شهر تهران از دو بعد قابل توجه است: نخست به دلیل جایگاه ویژه تهران در مدیریت اقتصاد ملی و همچنین کنترل و هدایت تمامی امور کشور با توجه به نظام متمرکز دولتی موجود؛ و دوم آنکه به‌طورکلی کلان‌شهرها زمینه‌ساز انحرافات و نابهنجاری‌های اجتماعی هستند. با توجه به ماهیت و چندبعدی بودن مقوله احساس امنیت شهری می‌توان نتیجه گرفت که مدیریت امنیت شهری کلان‌شهر تهران باید مدیریتی کل‌گرا، یکپارچه، آینده‌نگر بوده و فراتر از تحلیل وضع موجود را دنبال کند (رهنمایی و پورموسوی، ۱۳۹۱: ۱۸۵).

همچنین همان‌طور که در بیان مسئله تصریح گردید، عدم‌شناخت دقیق عوامل مؤثر بر احساس امنیت شهری کلان‌شهر تهران با رویکرد آینده‌نگاری راهبردی می‌تواند موجب عدم‌شناخت و ارائه دقیق سناریوهای پیش‌رو برای برنامه‌ریزی‌های آینده گردد. چنین فرایندی در بلندمدت می‌تواند موجب ناپایداری امنیت شهری شود که در نتیجه چالش‌های آینده شدت اثربخشی بیشتری خواهند داشت. بر این مبنای اهمیت و ضرورت شناسایی شاخص‌های اساسی امنیت شهری، عوامل تأثیرگذار بر آن و نیز آینده‌نگاری راهبردی امنیتی شهر تهران با رویکرد سناریوسازی پیش‌ازپیش آشکار می‌شود. از سویی دیگر در چشم‌انداز تهران در افق ۱۴۰۴، ویژگی‌های مهمی برای این شهر برشمرده شده که براساس چشم‌انداز ترسیمی، تهران شهری دانش‌پایه، هوشمند و جهانی است. برخورداری از زیرساخت‌های مناسب و در نتیجه کلان‌شهری با عملکردهای ملی و جهانی و با اقتصادی مدرن، ویژگی‌های اساسی دیگری است که برای این شهر در این افق ترسیم شده است. این در حالی است که تقریباً همه ویژگی‌های یادشده و تلفیق آنها را می‌توان در شاخصی با نام شاخص رقابت‌پذیری شهری جستجو کرد که اساس آن بر پایه امنیت شهری استوار است (فیض‌پور و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۴).

۳. مبانی نظری

احساس امنیت در محیط‌های شهری، از ضروریات توسعه و راهبردی برای تأمین توسعه پایدار شهری است. در اولین گزارش‌های منتشرشده سازمان ملل متحد در سال ۱۹۱۳ مشخص گردید که بسیاری از شهرهای اروپایی با ۱۰ حوزه چالشی شامل تصادفات جاده‌ای، ناامنی، آلودگی هوا، کمبود فرصت‌های شغلی، کمبود خدمات آموزشی، آلودگی صدا، کمبود خدمات بهداشتی، کمبود خدمات اجتماعی، کمبود مسکن و کمبود حمل‌ونقل عمومی مواجه بوده‌اند (جاکایتس، ۲۰۱۵: ۵). همچنین در گزارش جهانی سکونتگاه‌های انسانی تصریح گردیده که چگونه فقر توانسته است به‌عنوان یک عامل تأثیرگذار زمینه‌تشدید

عدم‌ایمنی و امنیت شهروندان را فراهم کند و موجب بروز انواع آسیب‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در شهرها شود (برنامه سکونتگاه‌های انسانی ملل متحد، ۲۰۰۷: ۷). در سال‌های اخیر نیز همگام با توسعه ادبیات مرتبط با امنیت شهری، اقدامات متعددی در خصوص تعریف شهر امن و عوامل شیوع ناامنی انجام شده است. گروهی احساس خطر را مبنایی برای تعریف عدم‌امنیت در نواحی شهری دانسته و آن را شاخصی برای تعریف ناامنی می‌دانند (ریسیدیان و سوسانتو، ۲۰۱۹: ۲۹۳). در این راستا، امنیت شهری در جستجوی تحقق نظام حمل‌ونقل عمومی ایمن، فضاهای عمومی امن و قابل‌دسترس، حفاظت افراد در برابر شورش‌ها، حفاظت در برابر مخاطرات طبیعی، دسترسی برابر به خدمات پایه و اساسی و دسترسی برابر به عدالت برای تمامی شهروندان است. لذا این گروه از محققان وظیفه اصلی کارگزاران و برنامه‌ریزان شهری را تحقق شاخص عدالت فضایی به‌منظور برقراری احساس امنیت تلقی می‌کنند (تولوملو، ۲۰۱۷: ۳۹۹). در پاره‌ای از منابع غربی، نماگرهای تبیین‌کننده امنیت شهری در چهار طبقه شامل توسعه شهری، جرم و جنایت و بی‌ثباتی شهری، مسکن و زیست‌پذیری شهری، و مخاطرات شهری تقسیم شده‌اند (یو و همکاران، ۲۰۱۳: ۱۱). بر این مبنای، در برنامه توسعه انسانی سازمان ملل نیز ابعاد امنیتی در هفت دسته اقتصاد، غذا، بهداشت، محیط‌زیست، فرد، جامعه و سیاست تبیین شده است (جوآنرمد، ۱۳۸۵: ۱۳۷). در گزارش توسعه انسانی چند نوع ناامنی شامل امنیت اقتصادی، امنیت غذایی، امنیت بهداشتی، امنیت زیست‌محیطی، امنیت شخصی، امنیت جامعه، امنیت سیاسی، امنیت شغلی و امنیت اطلاعات مطرح شده است (تاج‌بخش، ۱۳۹۷: ۳۶۹). برای نمونه، براساس طبقه‌بندی واحد اطلاعات اکونومیست، ۵۷ عامل یا نماگر برای ارزیابی شهرهای امن در سال ۲۰۱۹ طراحی و در تعدادی از شهرهای جهان ارزیابی شده است. پاره‌ای از این نماگرها از نوع ورودی و بخشی نیز از نوع نماگرهای خروجی محسوب می‌شوند. حوزه ایمنی شهرها در

۱ United Nations Human Settlements Program

۲ Mega Risdiana and Dwi Susanto

۳ Tulumello

۴ Yu et al

این تقسیم‌بندی با پنج معیار امنیتی چون امنیت دیجیتالی^۱، امنیت شخصی^۲، امنیت بهداشت و سلامتی^۳، امنیت مبتنی بر خصوصیات محلی^۴ و امنیت زیرساختی^۵ مورد ارزیابی قرار گرفته است (واحد اطلاعات اکونومیست، ۲۰۱۹: ۱۵). براین اساس، به نظر می‌رسد امنیت و کاهش شکنندگی شهری چالش رو به تزاید سیاست‌های دولتی برای مقابله با پدیده‌های ناامنی است. این سیاست‌ها نیازمند یکپارچگی فعالیت‌ها اعم از برنامه‌ریزی و نیز توجه حکومت‌ها به شهرها در جهت رفع تهدیدات مرتبط با ناامنی همانند شورش‌ها، جرم و جنایت، ترس و نیز ناامنی‌های اقتصادی است (کامینز^۶، ۲۰۱۸: ۵). محورها و عوامل بروز ناامنی در شهرها را می‌توان از زوایای متعددی نگریست. در این بین تفاوت دیدگاه‌های مکاتب غربی و اسلام می‌تواند شناخت دقیق‌تری را به محققان حوزه امنیت شهری در جهت شناسایی عوامل بروز ناامنی در شهرها ارائه کند. در دیدگاه‌های سنتی غرب‌گرایان، ناامنی شهری تابع فقر شهری و وجوه ساختاری است؛ لذا وجود مسکن غیراستاندارد، بیکاری، تضادهای اقتصادی، توپوگرافی نابرابر اجتماعی، فرصت‌های نابرابر زندگی، سیاست‌گذاری‌های نامتعادل شهری، رویکردهای نامناسب قانونی و نهادی و مدیریتی، مهم‌ترین عوامل بروز ناامنی در شهرها محسوب می‌شوند (عسکری حصن و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۹). همچنین در رویکرد ساختارگرایی، سه عامل اساسی شامل: ۱. عوامل بنیادی چون دسترسی محدود به منابع، عدم دسترسی برابر به ساختارها و منابع حیاتی، نابرابری‌های موجود در بحث‌های اعتقادی و ایدئولوژیکی بین اقوام و اقشار مختلف شهری؛ ۲. عوامل دینامیکی چون کیفیت زندگی شهری، دسترسی به خدمات و تحولات شهری؛ و ۳. عوامل ایمنی چون فرایند نامناسب طراحی فضاها، طراحی فضاهای شهری و ساختار محیط کالبدی در شهرها، طراحی ناپایدار زیرساخت‌ها به‌ویژه در جهت مقابله با مخاطرات محیطی، می‌توانند بستر ساز بروز

۱) Digital Security

۲) Personal security

۳) Health security

۴) Local Characteristic

۵) Infrastructure security

۶) Commins

نامنی در شهرها گردند (محمدی ده‌چشمه و علیزاده، ۱۳۸۸: ۱۴۹). یافته‌های حاصل از رویکردهای انتقادی و نیز رهیافت سازه‌نگاری برگرفته از مکاتب غربی نشان می‌دهد که امنیت پایدار شهری در گرو رفاه و راحتی شهروندان و حفظ تمامیت روانی و فیزیکی آنان است. لذا از جمله منابع نامنی و تهدید در سطح ساختاری معضلات اقتصادی نظیر فقر، گرسنگی و بیکاری است. آنان امنیت را همه‌جانبه و چندبعدی نگریده و عوامل فرهنگی، اقتصادی و محیط زیستی را دارای اثر مستقیم بر امنیت می‌دانند (ازغندی و کافی، ۱۳۹۱: ۲۱۸). همگام با رویکردهای انتقادی در غرب، پست‌پوزیتیویست‌ها بعد ذهنی را نیز وارد معادلات امنیت شهری کرده‌اند. به این ترتیب احساس امنیت به عنوان بعد ذهنی آن شناخته می‌شود. پست‌پوزیتیویست‌ها ریشه نامنی‌های شهری را نابرابری دسترسی به قدرت می‌بینند و جامعه را سازنده اصلی نابرابری‌ها می‌دانند. با رواج بیشتر رویکردهای انتقادی در مقوله امنیت شهری، پست‌مدرنیسم‌ها به عدم اعتقاد جدایی شاخص‌های ذهنی و عینی امنیت اشاره می‌کنند. همگام با نظریه‌ها و رویکردهای غربی، مکاتب برخاسته از آرای اندیشمندان نیز به وجوه متفاوتی از عوامل شکل‌گیری امنیت با نامنی اشاره می‌کنند (یزدانی و خدابنده، ۱۳۹۰: ۱۷۳). برای نمونه در مکتب انگلیس، امنیت مسئله‌ای ابزاری نیست بلکه موضوعی اخلاقی است، به طوری که کسب امنیت اقتصادی و امنیت زیست‌محیطی تنها در سایه توجه به اخلاقیات و تأمین امنیت ملی است (ابراهیمی، ۱۳۹۳: ۱۱). در مکتب امنیت ولز نیز عوامل تعیین‌کننده امنیت به عنوان نظریه و عمل به مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی، دینی و ملی بستگی دارد. در مکتب کپنهاگ نیز امنیت شهری مقوله‌ای ذهنی و عینی محسوب می‌شود که تحت تأثیر عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی و سیاسی شکل می‌گیرد (همان: ۱۷). در مکتب پاریس نیز جلوه‌هایی از عوامل هویت‌بخش امنیت شهری قابل شناسایی است. در این منظر روابط شهروندان با یکدیگر، روابط با دیگران و نیز روابط با طبیعت شکل‌دهنده امنیت محسوب می‌شوند (قیصری، ۱۳۹۳: ۸۴۴). از دیدگاه نظریه‌پردازانی چون توماس هابز^۱ رقابت برای دستیابی به منابع کمیاب و رقابت‌های نابرابر مبتنی بر زور و فریب، موجب ناامنی است.

^۱ Thomas Hobbes

براین اساس، عامل ناامنی در شهرها توزیع نامتناسب منابع، بی‌عدالتی در دسترسی به فرصت‌ها و رقابت‌های نابرابر است. در اندیشه باری بوزان امنیت نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی ترکیب‌بندی وجوه امنیت را تشکیل داده و عامل به وجودآورنده آنها نیز امنیت هویت است که در قالب حفظ الگوهای سنتی، زبان، فرهنگ، هویت و عرف ملی شکل می‌گیرد. بدین ترتیب، عامل ناامنی شهری از دیدگاه بوزان برهم‌خوردن امنیت هویتی با شکل‌گیری گروه‌های اجتماعی نامتجانس در شهرهاست (کیانی سلمی و بیگلری‌نیا، ۱۳۹۶: ۶۸). در اندیشه فکری امیل دورکیم^۱ عامل ناامنی شهرها برهم‌خوردن سلسله‌اصول و قواعد اخلاقی است. از همین رو، عنصر اصلی تداوم حیات اجتماعی و امنیت شهرها، نظم اخلاقی است (سرای و منظمی‌تبار، ۱۳۹۱: ۱۱). دورکیم نقش مذهب را در ایجاد همبستگی و تحقق امنیت برجسته می‌کند. در تعامل با اندیشه‌های دورکیم، تالکوت پارسونز^۲ نیز عامل ارزش‌های درونی‌شده و نهادی‌شده را عامل تحقق امنیت می‌داند. بنابراین حل مسئله نظم و امنیت از دیدگاه پارسونز، منوط به حل مسئله درونی‌کردن ارزش‌ها در جامعه است. امنیت مالی و اقتصادی، امنیت سیاسی، امنیت حقوقی و قضایی، امنیت فرهنگی به ترتیب در نظام فکری پارسونز ضروری بوده و هریک از جایگاه خاصی برخوردارند و فقدان هریک از این ابعاد، امنیت جامعه را دچار عدم تعادل و پریشان‌حالی می‌کند (همان: ۱۸). از دیدگاه آنتونی گیدنز^۳ نیز عوامل بروز ناامنی متفاوتند. او به احساس امنیت ذهنی و عینی معتقد است اما وجه امنیت ذهنی را مهم‌تر از جنبه عینی آن می‌داند. امنیت در وجه ذهنی به خشنودی و رضایت فرد از خویش نظر دارد که با نحوه انتخاب راه و روش زندگی وی محقق می‌شود. در نظر گیدنز، اعتماد و اطمینان در جامعه و درجه تعهد جمعی و فردی و نیز امکانات سازمان‌های رسمی و غیررسمی متولی امنیت، از مهم‌ترین عناصر هویت‌بخش امنیت محسوب می‌شوند (شفیعی‌نیا، ۱۳۹۱: ۱۱۵). بسیاری از

^۱ Barry Buzan

^۲ Emile Durkheim

^۳ Talcott Parsons

^۴ Anthony Giddens

نظریه‌پردازان شهری در مکاتب غربی همچون جین جکوبز^۱ و الیزابت وود^۲ از نگاه کالبدی و گرایش به جرم به حوزه امنیت شهری نگرسته و عواملی چون آلودگی رنگ، آلودگی‌های نمادین، آلودگی صوتی، آلودگی نور، ازدحام، فرم فضا، اندازه فضا، دسترسی‌ها، کیفیت سکونت و کاربری اراضی را در شکل‌گیری ناامنی‌های شهری به‌ویژه جرم‌خیزی شهرها مؤثر دانسته و بر آن تأکید کرده‌اند (مرصوصی و عظیمی، ۱۳۹۶: ۱۴۱). به نظر می‌رسد نگرانی‌های امنیت شهری از اواخر دهه ۱۹۸۰ بیشتر مورد توجه محققان غربی قرار گرفته زیرا اثرات سوء جهانی شدن، مانند شهرنشینی برنامه‌ریزی‌نشده، مهاجرت بی‌رویه، فقر و توزیع نابرابر ثروت، جرایم سازمان‌یافته و تروریسم زندگی روزمره مردم عادی را در مناطق شهری تضعیف کرده و بنابراین منجر به زوال ساختار اجتماعی در مناطق شهری شده بود (بابک^۳، ۲۰۱۹: ۱-۷).

همچنین منابع دردسترس اسلامی نیز عوامل متعددی را در بروز ناامنی شهری دخیل می‌دانند به‌طوری‌که از منظر قرآن کریم انواع امنیت به اشکالی چون امنیت معنوی، فردی و اجتماعی، سیاسی و نظامی، اقتصادی، حقوقی یا قضایی طبقه‌بندی شده است (اخوان کازمی، ۱۳۸۶: ۱۵). نبی مکرم اسلام (ص)^۳ نیز پرهیز از خشونت و صلح‌طلبی، عمق‌دادن معنایی به هویت اسلامی، اصل اخوت به‌جای دشمنی، همگرایی و وحدت، پرهیز از استبداد و ستم، ظلم‌ستیزی، وفاداری به تعهدات و برخورد با پیمان‌شکنان، التزام و تعهد به قوانین الهی، تساهل و تسامح توأم با جدیت و قاطعیت، درآمیختن نرمش و واقعیت، برقراری عدالت و قسط، رسیدگی به فقرا و محرومان، ترویج انفاق و ایشار را از اصول بنیادین امنیت می‌داند (امام‌جمعه‌زاده و درجانی، ۱۳۸۹: ۱۲۸؛ کرمی و فرح‌بخش، ۱۳۹۴: ۵۴). همچنین بررسی آرا و نظرات حضرت علی (ع)^۴ در نهج‌البلاغه مبین آن است که در جهت حصول به جامعه‌ای امن، لازم است شاخص‌های بنیادین متعددی مورد نظر قرار گیرند. معیارهای سنجش امنیت از دیدگاه حضرت امیر (ع)^۴ به میزان قابل توجهی دارای هویت ارزشی و اخلاقی است. از منظر

^۱ Jane Jacobs

^۲ Elizabeth Wood

^۳ Babak

امام علی (ع) - که در بیشتر فرمایش‌های ایشان وجه غالب است - عدالت‌گرایانه‌ترین عنصر تحقق امنیت پایدار در جامعه اسلامی است. بر پایه بی‌شش مولای متقیان همانا کاهش مشروعیت، عدم انسجام سیاسی، کاهش مشارکت، شیوع شیوه‌های ناپسند اقتصادی چون احتکار، تضعیف توان اقتصادی مردم، تضعیف اعتقادات و باورهای دینی، کاهش انسجام و تجانس، انحرافات در باورها و اعتقادات، ناکارآمدی کارگزاران، ضعف نیروی انسانی کارآمد و تفرقه از زمینه‌های اصلی تأثیرگذار در برهم خوردن امنیت پایدار محسوب می‌شوند (خان‌احمدی، ۱۳۹۱: ۱۷۹-۱۷۰). در آرای امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) نیز می‌توان در گزاره‌هایی متعدد، مطالبی را در باب اهمیت و ضرورت امنیت استخراج کرد. بحث امنیت در مباحث امام با واژه‌های مختلفی مورد اشاره قرار گرفته است. از جمله می‌توان به فقدان تحمیل، زور و خشونت، رعب و ترس، حفظ جان و مال اشاره کرد. آنچه در مکتب انسان‌شناسی امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) بیش از هر چیز دیگری حائز اهمیت است، امنیت دینی است (لک‌زایی، ۱۳۹۰: ۱۷-۸). مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) نیز در پاره‌ای از نظرات خود به مقوله امنیت پرداخته‌اند. ایشان بر این باورند که امنیت به‌عنوان یک حق شهروندی و برای تمام مردم است و معتقدند که یکی از نیازهای اصلی انسان این است که امنیت می‌خواهد و نیز یکی از حقوق اساسی مهم مردم این است که در آرامش روانی و امنیت روانی زندگی کنند. در منظومه فکری رهبر انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی)، مؤلفه‌های امنیت و آرامش، مفاهیمی متعلق به جهان‌بینی اسلامی هستند که در آن، به سطوح فرد و جامعه به همراه ملاحظات مادی و معنوی مربوط به آنها توجه شده است. ایشان بر این باورند که امنیت در برنامه کلان اسلام، هم شامل ابعاد مادی و هم غیرمادی است. برخوردار بودن مادی و معیشتی، رفاه عمومی و مولد بودن، به حفظ و استمرار امنیت و آرامش یاری می‌رساند (شایگان و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۶-۴۶). بر این مبنا، از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) می‌توان عوامل امنیت‌بخش را به دو دسته مادی و معنوی تقسیم کرد.

در سال‌های اخیر تحقیقات متعددی بر مبنای اصول فکری اسلام و مکاتب غربی در شهرها صورت گرفته که به شناسایی عوامل متعدد ناامنی در شهرها منجر شده است. بروز

تغییرات جمعیتی گسترده و رشد مداوم فقر، گسترش پدیده اسکان غیررسمی، تشدید نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی و شکل‌گیری شمال و جنوب اقتصادی از عوامل بروز ناامنی‌ها در این تحقیقات محسوب می‌شوند. با گسترش روزافزون شهرها به‌ویژه کلان‌شهرها پدیده‌هایی چون نامهربانی با طبیعت، تخریب محیط‌زیست، آلودگی هوا، آلودگی زیست‌محیطی، آلودگی آب، آلودگی صوتی، آلودگی نوری، آلودگی غذایی، آلودگی تشعشعی، آلودگی حرارتی از عوامل ناامنی در شهرها محسوب می‌گردند (صارمی، ۱۳۸۹: ۴۸).

در بسیاری از منابع موجود می‌توان عواملی را شناسایی کرد که نقش عمده و اساسی در بروز ناامنی‌های شهری داشته‌اند. در این بین می‌توان به نقش عوامل تمرکز اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اداری، مخاطرات طبیعی چون مجاورت با گسل‌های فعال، آب‌گرفتگی، زلزله، سیل، تمرکز و تنوع جمعیتی، مسائل اقتصادی چون افزایش قیمت زمین، مسکن و اجاره‌بها، حاشیه‌نشینی و رشد گروه‌های کم‌درآمد، عدم تعادل بین جمعیت و امکانات خدماتی چون حمل‌ونقل عمومی، ازدحام، شلوغی، ترافیک و آلودگی‌های صوتی، هوا، نقش افزایش نابرابری‌های طبقاتی، کیفیت فعالیت‌ها و نوع کاربری اراضی شهری و بیکاری به‌ویژه جوانان اشاره کرد (جان‌پرور و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۵). بر این اساس شاخص‌های امنیت شهری به‌طور متداول با مؤلفه‌هایی چون آشنابودن فضا و شهرت آن، وجود نظارت اجتماعی، وضوح یا خوانایی، تراکم جمعیت، حس تعلق، ادراک عمومی و لذت بصری و فرم و ریخت‌شناسی، مورد سنجش و ارزیابی قرار می‌گیرند (رفعیان و همکاران، ۱۳۹۱: ۵۳).

در تحقیقات اخیر، بسیاری از محققان مفهوم فضای شهری امن را در مقابل مفهوم فضای شهری ناامن قرار می‌دهند. در این دیدگاه پدیده ناامنی دارای دو جنبه عینی و ذهنی است و کلیه عرصه‌های زندگی را شامل می‌شود. مقوله ناامنی از جنبه عینی، شامل کلیه مظاهر ناامنی از جمله سرقت، قتل، خشونت و... است. در صورتی که مقوله ناامنی از جنبه ذهنی، شامل دآوری در خصوص امنیت منطقه و فضای شهری است. در واقع احساس امنیت تلفیقی از عوامل مختلف است که در آن، امنیت بعد عینی مسئله و احساس امنیت، بعد ذهنی آن تلقی می‌شود (محسنی و طاهری، ۱۳۹۸: ۲۴۷؛ رضایی خرم‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۸: ۹۴). احساس

امنیت شهری را می‌توان پدیده‌ای روان‌شناختی و اجتماعی محسوب کرده که دارای ابعاد گوناگونی است و می‌تواند از تجربه‌های مستقیم و غیرمستقیم شهروندان از شرایط و اوضاع محیطی ناشی شود. بر این مبنا، عوامل تبیین‌کننده احساس امنیت شهری به معنای داوری درخصوص امنیت فضای شهری است و در مؤلفه‌هایی چون عدم احساس خطر و ترس از شرایط اقتصادی و اجتماعی، افزایش کارایی و مطلوبیت محیط و کالبد، آشنا بودن فضا و شهرت آن، وجود نظارت اجتماعی، وضوح یا خوانایی، برخورداری از حس تعلق، ادراک عمومی و احترام به ارزش‌ها، لذت بصری، فرم و ریخت‌شناسی مناسب شهر تجلی یافته که نمود آن را می‌توان در سرزندگی و پویایی فضای شهری، حضور فعال مردم، خلق فرهنگ تعاون و تعامل، کاهش استرس و نگرانی، حضور گروه‌های مختلف سنی و جنسی و حیات شبانه شهری مشاهده کرد. لذا احساس امنیت با بسیاری از عناصر اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و مذهبی جامعه در ارتباط است (زمانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۶۷). بر این مبنا، امنیت در معنای عینی یعنی فقدان هر نوع تهدید نسبت به ارزش‌های کسب‌شده و در معنای ذهنی نیز به فقدان احساس هراس از اینکه ارزش‌های مزبور مورد حمله قرار گیرند تعریف می‌شود (مهری، ۱۳۹۸: ۳۵۱). در این بینش می‌توان ناامنی را پدیده‌ای همانند فقر محسوب کرد که مقدمه دیگر پدیده‌های ناهنجار اجتماعی از جمله ناامنی، خشونت شهری و غیره است. به نظر می‌رسد خصوصیات برخی فضاها شهری به گونه‌ای است که زمینه ترس بیشتری را فراهم می‌آورند. برای نمونه مسکن نامناسب، نبود نور کافی، خوابیدن بی‌سروپناهان و معتادان در کنار خیابان‌ها و نبود پیاده‌رو در بزرگراه‌ها می‌توانند عامل بروز ناامنی در شهرها باشند (قرایی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۵).

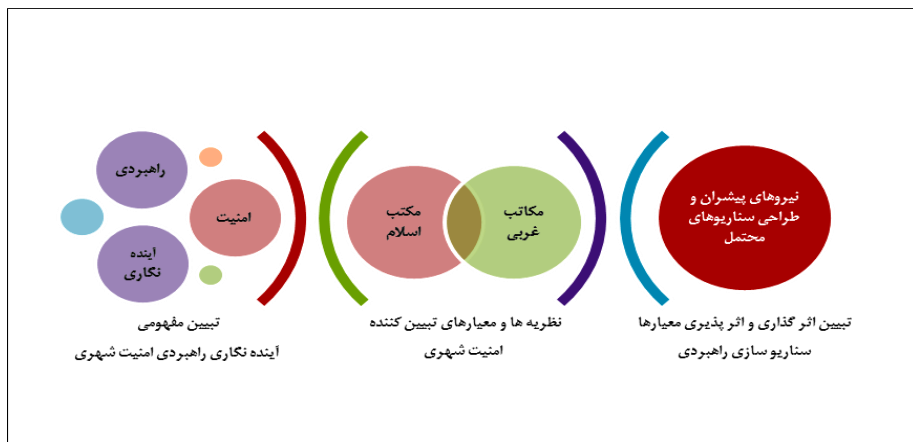
به نظر می‌رسد علی‌رغم پیشرفت‌های قابل توجه جوامع شهری به‌ویژه در دهه‌های اخیر، هنوز شهرها قادر نیستند نویدبخش یک زندگی مطلوب برای شهروندان خود باشند. از دیدگاه اسلامی ترس از هرگونه ناامنی می‌تواند موجب ناتوانی شهر برای پاسخ‌گویی به نیاز شهروندان باشد (صرمی، ۱۳۸۹: ۴۸). بر این مبنا مظاهر و مصادیق ناامنی‌های شهری به‌ویژه در کلان‌شهرها چون دست‌فروشی، حاشیه‌نشینی، کارتن‌خوابی، گذاشتن زباله، تکدی‌گری،

تجمع ولگردان، انواع سرقت، تعرض به نوامیس، مصرف مواد مخدر و فروش آن، مزاحمت‌های خیابانی، وجود افراد ولگرد و سارق در خیابان‌ها، شلوغی خیابان‌ها، ناکافی بودن روشنایی ایستگاه‌های اتوبوس و پل‌های زیرگذر (رضوان و فتیحی، ۱۳۹۱: ۳۹۳)، خرید و فروش کالاها ممنوع و شرط‌بندی، کیف‌زنی، نقض حریم عمومی خانواده، جاعلین مدارک، حاملان سلاح گرم و سرد (نظم‌فر و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۴۲) و ریسک بالای اعتماد کردن برای خالی گذاشتن منزل، رشد معناداری داشته‌اند (امیرکافی، ۱۳۸۵: ۱۸).

از دیدگاه مبانی اسلامی عوامل سیاسی همانند محاربه و افساد، عوامل اقتصادی چون انواع فقر، عوامل اجتماعی مانند رواج تبعیض و بی‌عدالتی، تفرقه و عوامل اخلاقی مانند فساد اداری و بحران معنویت از مهم‌ترین عوامل تولیدکننده ناامنی‌های جانی، مالی، حیثیتی، قضایی، شغلی، خانوادگی و مذهبی محسوب می‌شوند (موسوی کاشمیری، ۱۳۹۶: ۱۱۰). از منظر این دیدگاه مهم‌ترین عامل برای دستیابی به امنیت بشر شناخت عوامل ناامنی و تهدید انسان و رفع آنهاست. از منظر مکتب حیات‌بخش اسلام، به‌طور کلی عوامل ناامنی و تهدید را می‌توان در چهار سطح شامل منابع انفرادی ناامنی، منابع سازمانی و نهادی ناامنی، منابع ساختاری و فرهنگی ناامنی و منابع ارزشی و معنوی ناامنی طبقه‌بندی و مصادیق هر یک را تبیین کرد (ازغندی و کافی، ۱۳۹۱: ۲۱۵؛ صالحی امیری و افشاری نادری، ۱۳۹۰: ۵۰). بر این مبنا دین یکی از عوامل مهم شکل‌دهنده ارزش‌ها و باورهای مردم در جوامع مختلف است و به‌دلیل قابلیت درونی‌سازی رفتارها قادر است در سطح جامعه زمینه ارتقای رفتارهای شهروندی را فراهم و به افزایش احساس امنیت کمک کند (ذوالفقاری و همکاران، ۱۳۹۹: ۷۰). بدین ترتیب لازم است ضمن توجه به آرای اندیشمندان غرب، توجه عمیقی به مبانی اعتقادی اسلام در بروز پدیده ناامنی شهری و آینده‌نگاری آن صورت پذیرد.

در تفکر آینده‌نگاری راهبردی، همواره در هنگام انتخاب اهداف و مقاصد راهبردی، بر شاخص‌های رشد و توسعه شهری به‌ویژه امنیت شهری تأکید می‌شود (زند حسامی و شهرام‌فر، ۱۳۹۵: ۵۷). در قلمرو امنیت شهری، مفهوم آینده‌نگاری راهبردی مبین رویکردهایی است که تفکر درمورد آینده بلندمدت امنیت شهری را به همراه داشته و به همان میزان هم به فرایند

تصمیم‌گیری راهبردی و هوشمندانه توجه دارد. بر این مبنای می‌توان آینده‌نگاری راهبردی امنیت شهری را حاصل همگرایی سه دسته از مفاهیم گوناگون برنامه‌ریزی شامل برنامه‌ریزی راهبردی، آینده‌پژوهی و شبکه‌سازی یا توسعه سیاست‌ها محسوب کرد که در تعامل با یکدیگر مفهوم آینده‌نگاری راهبردی امنیت شهری را تبیین می‌کنند (دانیالی و شریف‌زادگان، ۱۳۹۸: ۳۴). در سال‌های اخیر در حوزه آینده‌نگاری راهبردی از روش‌های متعددی بهره‌گیری شده که یکی از مهم‌ترین آنان، برنامه‌ریزی مبتنی بر سناریو است. هدف اصلی در برنامه‌ریزی بر مبنای سناریو، اتخاذ تصمیماتی راهبردی است که برای همه آینده‌های ممکن به اندازه کافی خردمندانه و راهگشا باشد (همان‌جا). بدین ترتیب به نظر می‌رسد به منظور آینده‌نگاری راهبردی امنیت شهری لازم است مهم‌ترین شاخه‌های آن با تأکید بر آرای اندیشمندان، رویکردها و نظریه‌های تبیین‌کننده امنیت از منظر اسلام به‌عنوان ارزش‌های بومی و محلی و مکاتب غربی مورد توجه قرار گیرند. بنابراین همان‌طور که شکل ۲ نشان می‌دهد، باید ضمن توجه به نظریه‌ها و معیارهای تبیین‌کننده امنیت شهری در مکتب حیات بخش اسلام و مکاتب غربی و نیز شناسایی وجوه مشترک هریک، بستر مناسبی را در جهت شناخت معیارها و عوامل فراهم کرد. تعاملات میان معیارها و عوامل تأثیرگذار بر احساس امنیت شهروندان، می‌تواند زمینه مناسبی را برای شناسایی نیروهای پیوندی فراهم آورد.



شکل ۲: الگوی مفهومی تحقیق

پیشران‌ها مهم‌ترین و تأثیرگذارترین معیارها در توسعه امنیت شهری محسوب می‌شوند؛ به‌طوری‌که آینده توسعه امنیت شهری به این پیشران‌ها وابسته است. این عوامل هم نقش تأثیرگذاری و هم نقش تأثیرپذیری در رشد و توسعه دارند. با شناسایی نیروهای تأثیرگذار و تأثیرپذیر در امنیت شهری می‌توان زمینه آینده‌نگاری راهبردی امنیت شهری را فراهم کرد. در این بین می‌توان اذعان کرد که سناریوسازی کمک مناسبی برای انجام برنامه‌ریزی شهری است. در این شیوه شرایط مختلف برای تحلیل امنیت شهری ترسیم می‌شود؛ بنابراین برنامه‌ریزان شهری می‌توانند در شرایط پیچیده به بهترین گزینه‌ها در جهت تحقق امنیت دست یابند. در محیط برنامه‌ریزی شهری، سناریوهای امنیت شهری به‌عنوان داستان‌های آینده‌های احتمالی - که محیط‌های شهری با آنها مواجه خواهند شد - توصیف می‌شوند. در این راستا مروری بر مبانی نظری تحقیق نشان می‌دهد که با توجه به عوامل تبیین‌کننده احساس امنیت شهری در مکاتب غربی و مکتب اسلام، می‌توان ۸ متغیر اصلی زیر را از وجوه مشترک عوامل تبیین‌کننده احساس امنیت شهری برای آینده‌نگاری راهبردی به حساب آورد:

۱. ایمان، معنویت، ارزش‌ها و باورهای دینی مبتنی بر خدامحوری به‌ویژه رعایت احکام الهی در حوزه مسئولیت‌های شهروندی؛
۲. عدالت، برابری و عدم تبعیض در توزیع امکانات شهری به‌ویژه توسط کارگزاران مسئول در حوزه مدیریت شهری؛
۳. رفاه مادی اعم از درآمد و اشتغال پایدار به هدف کاهش فقر شهری؛
۴. احساس سلامت و بهداشت روحانی و جسمانی شهروندان؛
۵. فقدان ترس از خشونت و جرم به‌ویژه سرقت، نزاع، فروش مواد مخدر در محیط شهری؛
۶. فقدان سوءرفتارها و بی‌اخلاقی‌ها در جامعه شهری چون اعتیاد، رشوه، منکرات؛
۷. احساس امنیت در برابر مخاطرات طبیعی و انسان‌ساخت چون زلزله و بیماری‌ها؛
۸. توسعه کالبدی پایدار شامل دسترسی به خدمات و رضایت مکانی از مسکن.

۴. روش‌شناسی تحقیق

آینده‌نگاری راهبردی احساس امنیت شهری، فرایندی سلسله‌مراتبی است و از مراحل مختلفی تشکیل شده است. در مرحله نخست به منظور سنجش و ارزیابی عوامل مؤثر بر احساس امنیت شهری، نسبت به تحلیل محتوای بیش از ۳۰ منبع داخلی و خارجی اقدام شد و در نهایت با مرور مکاتب غربی و اسلامی و تشکیل ابر واژگان با استفاده از نرم‌افزار Word Cloud، ۸ عامل به عنوان عدم قطعیت‌ها و متغیرهای پیشران امنیت شهری کلان‌شهر تهران به شرح زیر شناسایی گردید:

- ایمان، معنویت، ارزش‌ها و باورهای دینی که مبین وجه معنوی شهروندان در تحقق احساس امنیت شهری است.
- عدالت، برابری و عدم تبعیض که تبیین‌کننده تخصیص متوازن منابع و امکانات شهری است.
- رفاه مادی (درآمد و اشتغال پایدار) و رفع فقر، بیکاری و گرانی که مبین وجه امنیت اقتصادی جامعه شهری است.
- سلامت روحانی و جسمانی شهروندان که متضمن سرزندگی و پایداری روان‌شناختی جامعه شهری است.
- پرهیز از خشونت و جرم که متضمن امنیت مالی و جانی شهروندان است.
- پرهیز از بی‌اخلاقی‌ها به‌ویژه دروغ و مفاسد اداری کارگزاران، بی‌اعتمادی‌ها، عدم اطمینان‌ها، بی‌قانونی‌ها، بی‌نظمی‌ها، بی‌حرمتی‌ها، خیانت‌ها و منکرات که متضمن جامعه شهری اخلاق‌مدار است.
- مصونیت انواع مخاطرات طبیعی و انسان‌ساخت اعم از زلزله، سیل، بیماری‌های واگیردار، آلودگی هوا که تبیین‌کننده محیط‌زیست پایدار شهری است.
- فضای کالبدی پایدار اعم از مسکن مناسب و دسترسی‌های بهینه به انواع خدمات که تبیین‌کننده امنیت کالبدی پایدار برای تمامی شهروندان است.

در مرحله دوم انتخاب جامعه آماری خبرگان مورد توجه قرار گرفته است. هرچند هیچ قانون قوی و صریحی در مورد نحوه انتخاب و تعداد متخصصین در کاربرد روش‌های کیفی به‌منظور بهره‌گیری از نظرات خبرگان وجود ندارد و تعداد آنها وابسته به عوامل هموزن یا هتروژن بودن نمونه، هدف تحقیق یا وسعت مشکل، کیفیت تصمیم، توانایی گروه تحقیق در اداره مطالعه، اعتبار داخلی و خارجی، نوع و کمیت داده‌ها، پیچیدگی مفاهیم موردسنجش، زمان جمع‌آوری داده‌ها و منابع در دسترس، دامنه مسئله و پذیرش پاسخ است. بدین منظور تعداد خبرگان معمولاً کمتر از ۵۰ نفر و به‌طور معمول بین ۱۵ تا ۲۰ نفر انتخاب می‌شوند (احمدی و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۷۷؛ بنیاد توسعه فردا، ۱۳۸۴: ۴۴؛ رحمانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۵۲۰). بنابراین در این مرحله، پس از شناسایی ۸ متغیر پیشران، نسبت به تهیه و تنظیم پرسشنامه اول به‌منظور شناسایی اثرات متقابل آنها بر یکدیگر و تشکیل ماتریس مقایسه‌ای در چهار گزینه بدون تأثیرگذاری با نمره عددی (۰)، تأثیر ضعیف با نمره (۱)، تأثیر متوسط با نمره (۲) و تأثیر قوی با نمره (۳) توسط ۳۰ نفر از خبرگان بخش امنیت مندرج در جدول ۲ اقدام گردید. در واقع جامعه آماری پژوهش حاضر عبارت از مجموع افرادی است که به‌عنوان نخبگان علمی و اجرایی در محدوده مورد مطالعه مشغول به فعالیت هستند و پیرامون مسائل امنیت شهری کلان‌شهر تهران از دانش و تجربیات لازم برخوردارند. در این بین انتخاب جامعه نمونه (۳۰ خبره) براساس مراحل زیر انجام پذیرفته است:

مرحله اول: شناسایی دیسپلین‌ها، مهارت‌ها و تخصص‌های موردنیاز در حوزه‌های متنوع اقتصادی، امنیتی، سیاسی، انتظامی، اعم از افراد دانشگاهی و ستادی مطلع به مسائل و چالش‌های امنیتی تهران؛

مرحله دوم: تعیین افراد با نام، سطح تخصص و نوع مهارت؛

مرحله سوم: تماس با افراد متخصص انتخاب‌شده، توجیه طرح و تبیین شرح وظایف؛

مرحله چهارم: آمادگی و پذیرش افراد به مشارکت در فرایند تحقیق.

جدول ۲: فهرست خبرگان شرکت کننده در فرایند تدوین آینده‌نگاری راهبردی کلان‌شهر تهران

ردیف	مدرک تحصیلی	تخصص	سمت
۱	دکتری	امنیت ملی	عضو هیئت علمی و مدیر ارشد
۲	دکتری	امنیت شهری	پژوهشگر ارشد مطالعات امنیتی
۳	دکتری	آمایش منطقه‌ای	پژوهشگر ارشد مطالعات امنیت و توسعه
۴	دکتری	تهدیدات امنیتی	مدیر ارشد
۵	دکتری	امنیت اجتماعی	عضو هیئت علمی و مدیر ارشد
۶	دکتری	مدیریت بحران‌های طبیعی	عضو هیئت علمی و مدیر ارشد
۷	دکتری	مدیریت بحران	مدیر ارشد
۸	دکتری	حکمرانی شهری	مدیر ارشد
۹	دکتری	جرائم سازمان‌یافته	پژوهشگر ارشد مطالعات امنیت
۱۰	دکتری	توسعه شهری	پژوهشگر ارشد
۱۱	کارشناس ارشد	جرائم شهری	مدیر ارشد
۱۲	کارشناس ارشد	امنیت فضای سایبر	مدیر ارشد
۱۳	کارشناس ارشد	مبارزه با مفاصد اقتصادی	پژوهشگر و مدیر ارشد
۱۴	دکتری	معارف اسلامی	عضو هیئت علمی
۱۵	دکتری	جامعه‌شناسی شهری	عضو هیئت علمی
۱۶	دکتری	ژئوپلیتیک	عضو هیئت علمی
۱۷	دکتری	آمایش سرزمین	عضو هیئت علمی
۱۸	دکتری	برنامه‌ریزی کالبدی	عضو هیئت علمی
۱۹	دکتری	گردشگری	عضو هیئت علمی
۲۰	دکتری	آمایش سرزمین	کارشناس ارشد سازمان برنامه و بودجه کشور
۲۱	دکتری	آینده‌نگاری	کارشناس ارشد شهرداری تهران
۲۲	دکتری	برنامه‌ریزی منطقه‌ای	عضو هیئت علمی
۲۳	دکتری	ساماندهی سیاسی فضا	عضو هیئت علمی
۲۴	دکتری	ژئوپلیتیک	عضو هیئت علمی
۲۵	دکتری	پژوهشگر علوم انتظامی	پژوهشگر علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی
۲۶	دکتری	گردشگری	عضو هیئت علمی
۲۷	دکتری	ژئوپلیتیک	عضو هیئت علمی
۲۸	دکتری	مسکن شهری	عضو هیئت علمی
۲۹	دکتری	امنیت	عضو هیئت علمی و نماینده سابق مجلس
۳۰	دکتری	امنیت شهری	کارشناس ارشد دفاع ملی

پس از جمع‌آوری داده‌ها، در مرحله سوم، عوامل کلیدی در حوزه امنیت شهری با توجه به نظرات خبرگان شناسایی و فهرست شده است. روش انجام این مرحله، تحلیل ساختاری با استفاده از نرم‌افزار میک مک است که با هدف شناسایی متغیرها، توصیف روابط بین متغیرها و شناسایی متغیرهای کلیدی صورت می‌گیرد (رنجبریا و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۹۶). در مرحله چهارم، پس از شناسایی عوامل کلیدی دارای بیشترین تأثیرگذاری از میان ۸ متغیر پیشران، نسبت به تنظیم پرسشنامه دوم و ارزیابی اثرات عوامل کلیدی بر یکدیگر و سناریوسازی احساس امنیت شهری اقدام شده است (شکوری و نائینی، ۱۳۹۴: ۱۱۳). در پرسشنامه دوم، هریک از مناسبات مبتنی بر اثرات از طریق علامت‌های مثبت به معنای اثر ارتقابخش قوی (۳)، متوسط (۲) و ضعیف (۱) و علامت‌های منفی به معنای اثرات محدودیت‌ساز قوی (۳-)، متوسط (۲-) و ضعیف (۱-) و بدون تأثیر (۰) توسط خبرگان مشخص شده‌اند. این روش به دلیل طولانی بودن محاسبه اثرات متقابل توسط نرم‌افزار سناریو ویزارد انجام شده است. خروجی حاصل از نرم‌افزار، سناریوهای محتمل امنیت شهری کلان‌شهر تهران را برای آینده مشخص کرده است. خاطر نشان می‌گردد که استفاده از نرم‌افزارهای تخصصی چون میک مک و سناریو ویزارد که در حوزه آینده‌نگاری مورد استفاده قرار می‌گیرند، از قابلیت‌های بالایی برخوردارند که روایی و اعتبار نتایج را تا حدود قابل توجهی اطمینان‌بخش می‌کنند. استفاده از شاخص چرخشی داده‌ها در نرم‌افزار میک مک و نمره سازگاری در نرم‌افزار سناریو ویزارد، باعث می‌شود که نتایج براساس پاسخ‌های خبرگان، بیشترین روایی و اعتبار را داشته باشند. همچنین استفاده از روش تحلیل اثرات متقابل در سناریوسازی به منظور تبیین علی روابط، حداقل انحراف را دارد که تضمینی برای تأیید خروجی‌های نرم‌افزار محسوب می‌شود.

۵. تجزیه و تحلیل یافته‌ها

به منظور تحلیل ساختاری، یک ماتریس ۸ در ۸ تشکیل شد و در نرم‌افزار میک مک براساس امتیازات گروه خبرگان به پیشران‌های هشتگانه، ابعاد تأثیرگذاری و تأثیرپذیری

هریک در ۵۶ سلول و در فرایندی سخت و دشوار مورد تحلیل قرار گرفت. از مجموع ۵۶ رابطه ارزیابی شده در این ماتریس، ۸ رابطه برابر صفر است به معنای آنکه وجوه (عوامل) بر یکدیگر تأثیر متقابلی نداشته‌اند؛ همچنین ۱۴ رابطه عدد یک به معنای تأثیر کم، ۲۲ رابطه عدد دو به معنای اثر متوسط و ۲۰ رابطه نیز عدد سه را نشان می‌دهند که بیان‌کننده اثر زیاد یک وجه (عامل) بر سایر وجوه یا عوامل است. ماتریس حاصل شده از پاسخ‌های خبرگان براساس شاخص آماری با دو بار چرخش داده‌ای، از مطلوبیت و بهینه‌شدگی ۱۰۰ درصد برخوردار شده که حاکی از روایی بالای پرسشنامه و پاسخ‌های آن است. تحلیل مجموع اثرات ردیفی و ستونی حاصل از ماتریس اثرات مستقیم و غیرمستقیم نشان می‌دهد که وجه امنیت توزیعی شهروندان - شامل تخصیص متوازن منابع و امکانات شهری برای تمامی شهروندان با بهره‌مندی از عدالت، برابری و عدم تبعیض و ظلم - و وجه امنیت اقتصادی شهروندان - با تأکید بر رفاه مادی (درآمد و اشتغال پایدار) و به دور از فقر، بیکاری و گرانی - و وجه امنیت درونی و معنوی شهروندان - شامل ایمان، معنویت، ارزش‌ها و باورهای دینی شهروندان و کارگزاران - بیشترین اثرگذاری را داشته‌اند. بررسی حاصل از نمره اثرگذاری و اثرپذیری عوامل در شکل‌گیری احساس امنیت شهروندان نشان می‌دهد وجه توزیعی، اقتصادی، معنوی و کالبدی امنیت از بیشترین اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم و وجه جانی - مالی، روان‌شناختی و اخلاقی امنیت، از بیشترین اثرپذیری مستقیم و غیرمستقیم برخوردار بوده‌اند.

بدین ترتیب همان‌طور که جدول ۳ نشان می‌دهد، طبقه‌بندی اثرات مستقیم و غیرمستقیم عوامل تأثیرگذار بر احساس امنیت شهروندی، مبین آن است که رتبه‌بندی پنج عامل از وجوه امنیت در اثرات مستقیم و غیرمستقیم یکسان بوده و تنها در سه وجه روان‌شناختی، جانی و مالی و وجه اخلاقی، رتبه‌بندی متفاوتی داشته‌اند. همچنین همان‌طور که در جدول ۴ نشان داده شده است، طبقه‌بندی اثرات مستقیم و غیرمستقیم عوامل اثرپذیر بر احساس امنیت شهروندی، روشن می‌کند که رتبه‌بندی شش عامل از وجوه امنیت در

اثرات مستقیم و غیرمستقیم یکسان بوده و تنها در دو وجه روان‌شناختی و وجه اخلاقی، رتبه‌بندی متفاوتی داشته‌اند.

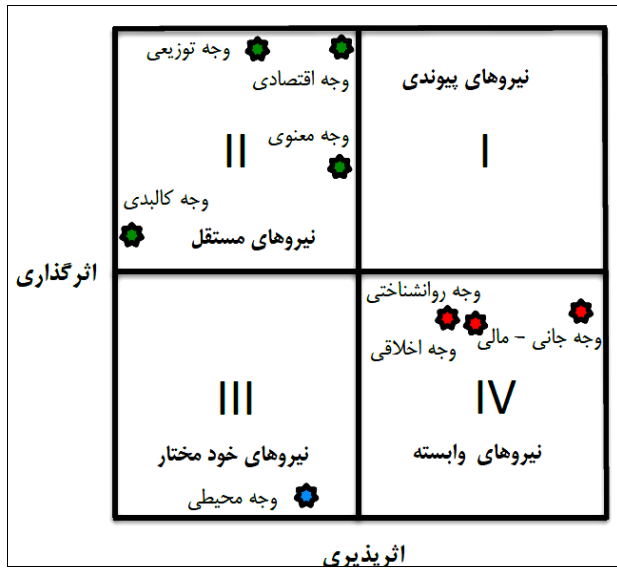
جدول ۳: طبقه‌بندی عوامل مستقیم و غیرمستقیم اثرگذار بر احساس امنیت شهری

رتبه	عوامل (مستقیم)	عوامل (غیرمستقیم)
۱	وجه توزیعی	وجه توزیعی
۲	وجه اقتصادی	وجه اقتصادی
۳	وجه معنوی	وجه معنوی
۴	وجه کالبدی	وجه کالبدی
۵	وجه روان‌شناختی	وجه اخلاقی
۶	وجه جانی - مالی	وجه روان‌شناختی
۷	وجه اخلاقی	وجه جانی - مالی
۸	وجه محیطی	وجه محیطی

جدول ۴: طبقه‌بندی عوامل مستقیم و غیرمستقیم اثرپذیر

رتبه	عوامل (مستقیم)	عوامل (غیرمستقیم)
۱	وجه جانی - مالی	وجه جانی - مالی
۲	وجه روان‌شناختی	وجه اخلاقی
۳	وجه اخلاقی	وجه روان‌شناختی
۴	وجه معنوی	وجه معنوی
۵	وجه اقتصادی	وجه اقتصادی
۶	وجه توزیعی	وجه توزیعی
۷	وجه محیطی	وجه محیطی
۸	وجه کالبدی	وجه کالبدی

تحلیل و ارزیابی شیوه توزیع عوامل مستقیم اثرگذار و اثرپذیر در نقشه پراکندگی مندرج در شکل ۳ نمایانگر توزیع نسبتاً پایدار عوامل است. به طوری که برخی از عوامل، دارای تأثیرگذاری بالا و برخی دارای تأثیرپذیری بالا هستند.



شکل ۳: نقشه نفوذ روابط مستقیم عوامل مؤثر بر احساس امنیت شهری در محور تأثیرگذاری -

تأثیرپذیری

بررسی نقشه موجود نشان می‌دهد که از مجموع عوامل تبیین‌کننده وجوه احساس امنیت شهری، ۴ عامل: ۱. وجه درونی و معنوی امنیت شهروندان شامل ایمان، معنویت، ارزش‌ها و باورهای دینی شهروندان و کارگزاران، ۲. وجه توزیعی امنیت شهروندان شامل تخصیص متوازن منابع و امکانات شهری برای تمامی شهروندان با بهره‌مندی از عدالت، برابری و عدم تبعیض و ظلم، ۳. وجه امنیت اقتصادی شهروندان با تأکید بر رفاه مادی (درآمد و اشتغال پایدار) و به دور از فقر، بیکاری و گرانی، ۴. وجه امنیت کالبدی شهروندان شامل دسترسی مناسب به مراکز تجاری، فرهنگی، آموزشی، تفریحی، فضای سبز، حمل‌ونقل عمومی و رضایت مکانی از مسکن در ضلع شمال غربی و در محدوده نیروهای مستقل با بیشترین اثرگذاری و ۳ عامل: ۱. وجه روان‌شناختی امنیت شهروندان (سرزندگی و پایداری) با توجه بر سلامت و بهداشت روحانی و جسمانی آنان، ۲. وجه امنیت اخلاقی شهروندان (اخلاق‌مداری) به‌ویژه مصونیت از دروغ و مفاسد اداری کارگزاران، بی‌اعتمادی، بی‌قانونی‌ها، خیانت‌ها، مصرف مواد مخدر و منکرات، ۳. وجه امنیت مالی و جانی شهروندان به دور از تهدید و ترس از خشونت، جرم، سرقت، قتل،

نزاع و درگیری در ضلع جنوب غربی و در محدوده نیروهای وابسته با بیشترین تأثیرپذیری واقع شده‌اند.

تحلیل گراف روابط مستقیم نیروهای پیشران مؤثر بر احساس امنیت شهری کلان‌شهر تهران بیانگر اثرگذاری قوی وجوه امنیت توزیعی، امنیت اقتصادی، امنیت درونی و معنوی و امنیت جانی و مالی بر سایر وجوه است. نتایج آینده‌نگاری احساس امنیت شهری کلان‌شهر تهران در افق سال ۱۴۰۴ به‌منظور شناسایی ترکیب‌های ممکن و مناسب منتج از خروجی نرم‌افزار سناریو ویزارد، نشان می‌دهد که از میان ۸ عامل، تنها ۴ عامل برای سناریوسازی برگزیده شده است. عوامل یا توصیفگرهای برگزیده چهارگانه در این عبارتند از:

- وجه امنیت اقتصادی شهروندان با تأکید بر رفاه مادی (درآمد و اشتغال پایدار) و به دور از فقر، بیکاری و گرانی؛
 - وجه امنیت توزیعی شهروندان شامل تخصیص متوازن منابع و امکانات شهری برای تمامی شهروندان با بهره‌مندی از عدالت، برابری و عدم تبعیض و ظلم؛
 - وجه امنیت درونی و معنوی شهروندان شامل ایمان، معنویت، ارزش‌ها و باورهای دینی شهروندان و کارگزاران؛
 - وجه امنیت کالبدی شهروندان شامل دسترسی مناسب به مراکز تجاری، فرهنگی، آموزشی، تفریحی، فضای سبز، حمل‌ونقل عمومی و رضایت مکانی از مسکن.
- در این مرحله از پژوهش، حالت‌های مختلف قابل‌تصور برای ۴ توصیفگر یادشده در بالا، در گروه نخبگان مورد بحث قرار گرفت. سپس برای ورود به بخش بعدی -که شناسایی اثرات متقابل میان این عوامل کلیدی (توصیفگرها) است- حالت‌های ممکن مفروض برای هریک از عوامل کلیدی مطالعه و در گروه خبرگان به بحث گذاشته شد و درنهایت با اجماع خبرگان، میزان مطلوبیت هریک از حالت‌ها برای هر کدام از توصیفگرها برحسب میزان مطلوبیت (رنگ سبز نشانه روند مطلوبیت، رنگ قرمز نشانه روند بحرانی و رنگ زرد روند ایستا) مشخص گردید. از ترکیب حالت‌های ۴ عامل، تعداد ۳*۳*۳*۳

ترکیب یا سناریوی ممکن شکل می‌گیرد که برابر با عدد ۸۱ سناریو است. در این فرایند، ۱۲ سلول اصلی به منظور ارزیابی خبرگان تشکیل شده و در آنها تصریح گردیده که اگر هریک از حالت‌های چهارگانه در سه روند مطلوب، ایستا و بحرانی شکل گیرد، چه تأثیری در سایر وجوه یا عوامل در افق چشم‌انداز ۱۴۰۴ می‌تواند داشته باشد. مطابق روش‌شناسی تحلیل بالانس اثرات متقابل در این پژوهش، ۸۱ سناریوی ترکیبی براساس داده‌های واردشده پرسشنامه دوم تحلیل و ۶ سناریو قوی یا محتمل با سازگاری صفر و مجموع اثرگذاری متفاوت ارائه گردید. در این تحلیل جمع امتیاز تأثیرات همه حالات انتخاب‌شده برای یک سناریو به حساب می‌آید. در این پژوهش، تمامی سناریوهای ارائه‌شده توسط نرم‌افزار سناریو ویزارد، با سازگاری صفر و به‌عنوان قوی‌ترین سناریوها گزارش شده‌اند. این سناریوها آینده‌های باورکردنی پیش‌روی کلان‌شهر تهران در حوزه احساس امنیت شهری در سال ۱۴۰۴ را ترسیم می‌کنند. سناریوهای با نمره سازگاری بالا و مجموع امتیازات قوی به شرح زیر گزارش شده‌اند:

سناریو (۱): نمره سازگاری این سناریو برابر با عدد صفر و امتیاز تأثیرات کل نیز برابر ۲۰ محاسبه شده است. در این سناریو، ارزیابی کیفی عناصر وجوه احساس امنیت شهری در آینده بر مبنای چهار عامل تأثیرگذار بر احساس امنیت شهری کلان‌شهر تهران یعنی عناصر تبیین‌کننده وجوه امنیت درونی و معنوی، امنیت توزیعی، امنیت اقتصادی و امنیت کالبدی در وضعیت مطلوب قرار خواهند داشت.

سناریو (۲): نمره سازگاری این سناریو برابر با عدد صفر و امتیاز تأثیرات کل نیز برابر ۳ محاسبه شده است. ارزیابی کیفی عناصر وجوه احساس امنیت شهری در آینده بر مبنای چهار عامل تأثیرگذار بر احساس امنیت شهری کلان‌شهر تهران از وجوه متفاوتی برخوردارند. به‌طوری‌که عناصر وجه امنیت درونی و معنوی و عناصر وجه امنیت توزیعی در وضعیت ایستا، عناصر وجه امنیت اقتصادی در وضعیت بحرانی و عناصر وجه امنیت کالبدی در وضعیت مطلوب قرار خواهند داشت.

سناریو (۳): نمره سازگاری این سناریو برابر با عدد صفر و امتیاز تأثیرات کل نیز برابر ۱۴ محاسبه شده است. ارزیابی کیفی عناصر وجوه احساس امنیت شهری در آینده بر مبنای چهار عامل تأثیرگذار در این سناریو نیز وجوه متفاوتی دارند. به طوری که عناصر وجه امنیت درونی و معنوی و عناصر وجه امنیت توزیعی در وضعیت مطلوب و عناصر وجه امنیت اقتصادی و عناصر وجه امنیت کالبدی در وضعیت ایستا قرار خواهند داشت.

سناریو (۴): نمره سازگاری این سناریو برابر با عدد صفر و امتیاز تأثیرات کل نیز برابر ۶ محاسبه شده است. ارزیابی کیفی عناصر وجوه احساس امنیت شهری در آینده بر مبنای چهار عامل تأثیرگذار بر احساس امنیت شهری کلان‌شهر تهران در این سناریو نیز از وجوه متفاوتی برخوردارند. به طوری که عناصر وجه امنیت درونی و معنوی و عناصر وجه امنیت توزیعی در وضعیت ایستا، عناصر وجه امنیت اقتصادی در وضعیت بحرانی و عناصر وجه امنیت کالبدی در وضعیت ایستا قرار خواهند داشت.

سناریو (۵): نمره سازگاری این سناریو برابر با عدد صفر و امتیاز تأثیرات کل نیز برابر ۱۱ محاسبه شده است. ارزیابی کیفی عناصر وجوه احساس امنیت شهری در آینده بر مبنای چهار عامل تأثیرگذار در این سناریو نیز وجوه متفاوتی دارند. به طوری که عناصر وجه امنیت درونی و معنوی در وضعیت بحرانی، عناصر وجه امنیت توزیعی در وضعیت ایستا و عناصر وجه امنیت اقتصادی و عناصر وجه امنیت کالبدی در وضعیت بحرانی قرار خواهند داشت.

سناریو (۶): نمره سازگاری این سناریو برابر با عدد صفر و امتیاز تأثیرات کل نیز برابر ۱۲ محاسبه شده است. ارزیابی کیفی عناصر وجوه احساس امنیت شهری در آینده بر مبنای چهار عامل تأثیرگذار بر احساس امنیت شهری کلان‌شهر تهران از وجوه همسانی برخوردارند. به طوری که تمامی عناصر وجه امنیت درونی و معنوی، عناصر وجه امنیت توزیعی، عناصر وجه امنیت اقتصادی و عناصر وجه امنیت کالبدی در وضعیت بحرانی قرار خواهند داشت.

بدین ترتیب می‌توان متناسب با خروجی نرم‌افزار سناریو ویزارد وضعیت هریک از سناریوها را مرتبط با وجوه و عناصر تشکیل‌دهنده احساس امنیت شهری کلان‌شهر تهران به شرح جدول ۵ تلخیص کرد.

جدول ۵: سناریوهای تبیین‌کننده احساس امنیت شهری در کلان‌شهر تهران

سناریو اول	سناریو دوم	سناریو سوم	سناریو چهارم	سناریو پنجم	سناریو ششم
عناصر وجه امنیت درونی و معنوی	عناصر وجه امنیت درونی و معنوی	عناصر وجه امنیت درونی و معنوی	عناصر وجه امنیت درونی و معنوی	عناصر وجه امنیت درونی و معنوی	عناصر وجه امنیت درونی و معنوی
مطلوب	ایستا	مطلوب	ایستا	بحرانی	
عناصر وجه امنیت توزیعی	عناصر وجه امنیت توزیعی	عناصر وجه امنیت توزیعی	عناصر وجه امنیت توزیعی	عناصر وجه امنیت توزیعی	عناصر وجه امنیت توزیعی
مطلوب	ایستا	مطلوب	ایستا	بحرانی	
عناصر وجه امنیت اقتصادی	عناصر وجه امنیت اقتصادی	عناصر وجه امنیت اقتصادی	عناصر وجه امنیت اقتصادی	عناصر وجه امنیت اقتصادی	عناصر وجه امنیت اقتصادی
مطلوب	بحرانی	ایستا	بحرانی		
عناصر وجه امنیت کالبدی	عناصر وجه امنیت کالبدی	عناصر وجه امنیت کالبدی	عناصر وجه امنیت کالبدی	عناصر وجه امنیت کالبدی	عناصر وجه امنیت کالبدی
مطلوب		ایستا		بحرانی	

همان‌طور که مشاهده می‌شود، این ۶ سناریو باورکردنی‌ترین، معقول‌ترین، پایدارترین و دارای بیشترین یکدستی منطقی بین اجزای سناریو هستند. در لایه دوم به بالا نیز ۷۵ سناریو قرار گرفته‌اند که به دلیل ناسازگاری بالا به آنها اشاره‌ای نمی‌شود. همان‌طور که گفته شد، هر وجه از وجوه امنیت شهری دارای چند حالت است؛ این حالت‌ها، برای احساس امنیت کلان‌شهر تهران در افق چشم‌انداز دارای وضعیت‌های مطلوب، ایستا و بحرانی هستند که با سه رنگ سبز، زرد و قرمز مطابق جدول ۶ مشخص شده‌اند. این رنگ‌ها راهنمای خوانش بوده و در انتها میزان مطلوبیت یک سناریو نیز براساس نسبت برخورداری از ترکیب این سه رنگ سنجیده می‌شود.

جدول ۶: راهنمای خوانش مطلوبیت سناریوهای قوی و محتمل

سناریو ششم	سناریو پنجم	سناریو چهارم	سناریو سوم	سناریو دوم	سناریو اول	مؤلفه‌ها
بحرانی	بحرانی	ایستا	مطلوب	ایستا	مطلوب	عناصر وجه امنیت درونی و معنوی
بحرانی	ایستا	ایستا	مطلوب	ایستا	مطلوب	عناصر وجه امنیت توزیعی
بحرانی	بحرانی	بحرانی	ایستا	بحرانی	مطلوب	عناصر وجه امنیت اقتصادی
بحرانی	بحرانی	ایستا	ایستا	مطلوب	مطلوب	عناصر وجه امنیت کالبدی

همان‌طور که مشاهده می‌شود، ۶ سناریوی دارای بالاترین سازگاری به‌عنوان قوی‌ترین سناریوها تجمیع شده‌اند تا امکان مقایسه آنها فراهم شود. از میان سناریوهای تأثیرگذار پیش‌روی امنیت شهری کلان‌شهر تهران، سناریوی اول و سوم یعنی افزایش احساس امنیت شهری، متأثر از روند رو به بهبود عناصر وجه امنیت درونی و معنوی، امنیت توزیعی، امنیت اقتصادی و امنیت کالبدی آینده پیش‌روی کلان‌شهر تهران است. سناریوهای دوم و چهارم وضعیتی زرد با تداوم روند موجود و سناریوهای پنجم و ششم آینده‌ای قرمز با وضعیت بحرانی احساس امنیت شهری را تصویر کرده‌اند. همان‌طور که مشاهده می‌شود، وضعیت‌های بحرانی و آستانه بحرانی بخش عمده‌ای از صفحه سناریوها را به خود اختصاص داده‌اند. از مجموع ۲۴ وضعیت حاکم بر صفحه سناریو، ۹ وضعیت (معادل ۳۷/۵ درصد) در حالت بحرانی، ۷ وضعیت (معادل ۲۹/۱ درصد) در حالت مطلوب و ۸ وضعیت (معادل ۳۳/۴ درصد) در وضعیت ایستا قرار دارند.

۶. نتیجه‌گیری

امنیت شهری از اواخر دهه ۱۹۸۰ به اولویت سیاست‌های امنیتی تبدیل شده است. ارتباط آن با توسعه پایدار - که هدف آن ایمن‌سازی سکونتگاه‌های انسانی برای توسعه انسانی است - حول محورهای اصلی ناامنی در فضاهای شهری شکل می‌گیرد. با این حال، امنیت همچنین از نظر نابرابری و روند تغییرات نیز باید کنترل شود و مورد آینده‌نگاری راهبردی قرار گیرد. مهم‌تر از همه، باید با دیدی منظم، یکپارچه و جامع به موضوع امنیت شهری نگریست و ابعاد متفاوت آن را از دیدگاه مکاتب غربی و اسلام

مورد بررسی قرار داد تا فرایندی اثرگذار محسوب گردد. تحقیق اخیر علاوه بر توجه به ریشه‌های اصلی ناامنی در کلان‌شهر تهران، روش‌های مقابله با آن را از طریق برنامه‌های آینده‌نگاری نیز مورد تأکید قرار داده است. از دیدگاه مکاتب مادی، با توجه به اینکه امنیت کالایی عمومی است، افراد باید به همان اندازه حق امنیت داشته باشند. این امر امنیت را به پدیده‌ای حیاتی - هم در مکاتب غربی و هم در مکتب اسلام - تبدیل می‌کند که باید در چارچوب نابرابری، بدون توجه به اینکه کدام یک از بازیگران - اعم از دولتی یا خصوصی - به تأمین امنیت می‌پردازند، با آن مقابله گردد. همچنین لازم است امنیت شهری با توسعه پایدار مورد بررسی قرار گیرد تا رابطه توسعه امنیت را عملیاتی کند. اجرای برنامه‌های پیشگیرانه مبتنی بر آینده‌نگاری راهبردی قادر است شکنندگی کلان‌شهر تهران را کاهش و تاب‌آوری و انعطاف‌پذیری آن را افزایش دهد. بر این مبنا ضرورت شناسایی شاخص‌های اساسی امنیت شهری، عوامل تأثیرگذار بر آن و نیز آینده‌نگاری راهبردی امنیتی کلان‌شهر تهران با رویکرد سناریوسازی، بیش‌ازپیش آشکار می‌شود. از سویی دیگر، در چشم‌انداز کلان‌شهر تهران در افق ۱۴۰۴، چندین ویژگی برای این شهر برشمرده شده که براساس چشم‌انداز ترسیمی، تهران در افق زمانی ۱۴۰۴ شهری دانش‌پایه، هوشمند، جهانی، برخوردار از زیرساخت‌های مناسب با عملکردهای ملی و جهانی و با اقتصادی مدرن است. این در حالی است که تقریباً همه ویژگی‌های یادشده و تلفیق آنها را می‌توان در شاخصی با نام شاخص رقابت‌پذیری شهری جستجو کرد که اساس آن، بر پایه امنیت شهری استوار است. از این رو، امر ساماندهی فضای امنیتی در کلان‌شهری مانند تهران، به‌عنوان بسترسازی برای توسعه پایدار شهری ضروری است. از طرفی دیگر قرارگیری کلان‌شهر تهران روی گسل‌های فعال چون گسل مشا، گسل شمال تهران و گسل جنوب ری، بروز انواع آلودگی‌های محیطی، تهدیدهای اقتصادی چون فقر شهری و نابرابری‌های اقتصادی و سوءرفتارهای ناشی از آن، بورس‌بازی زمین، گرانی زمین و اجاره‌بها، رانت‌خواری، بیکاری، مشاغل کاذب و غیررسمی و تکدی‌گری و اعمال سیاست‌های چندگانه همراه با تبعیضات، بر ناامنی

فضای شهری کلان‌شهر تهران افزوده است. فرایند شکل‌گیری تهدیدات امنیتی در فضای کلان‌شهری تهران، از مشکلات آغاز و به آسیب‌پذیری تبدیل می‌شوند. در ادامه چنین روندی به دلیل عدم کنترل و مدیریت صحیح، آسیب‌ها به تدریج شکل تهدید به خود گرفته و زمینه بحران شهری را فراهم می‌آورند. بر این مبنا، محققان به منظور غلبه بر ناامنی‌های موجود و آینده‌نگاری راهبردی مبتنی بر سناریوسازی، سه سؤال کلیدی را مطرح کرده و درصدد پاسخگویی به آنها بوده‌اند. در سؤال نخست تصریح گردیده که مهم‌ترین معیارهای تبیین‌کننده احساس امنیت شهری در کلان‌شهر تهران کدامند؟

طی بررسی‌های به‌عمل‌آمده، براساس نظرات ۳۰ نفر از خبرگان حوزه امنیت شهری در کلان‌شهر تهران، مشخص گردید که وضعیت حاکم بر ۸ مؤلفه مؤثر بر امنیت شهری، از مهم‌ترین عوامل تبیین‌کننده امنیت شهری کلان‌شهر تهران هستند:

۱. شرایط حاکم بر وجه درونی افراد شامل ایمان، معنویت، ارزش‌ها و باورهای دینی شهروندان و کارگزاران؛
۲. وضعیت توزیع عادلانه، برابر و به دور از تبعیض در تخصیص منابع و امکانات میان همه شهروندان؛
۳. وضعیت رفاه مادی شهروندان و چگونگی روند فقر، بیکاری و گرانی؛
۴. وضعیت سلامت و بهداشت روحانی و جسمانی شهروندان؛
۵. وضعیت حاکم بر روند بروز خشونت، جرم، سرقت، قتل، نزاع و درگیری؛
۶. وضعیت حاکم بر روند بی‌اخلاقی‌ها به‌ویژه دروغ‌ها و مفاسد اداری کارگزاران، بی‌اعتمادی، بی‌قانونی‌ها، خیانت‌ها، مصرف مواد مخدر و منکرات؛
۷. وضعیت ایمنی شهروندان در برابر مخاطرات طبیعی و انسان‌ساخت اعم از زلزله، سیل، بیماری‌های واگیردار، آلودگی هوا؛
۸. وضعیت بهره‌مندی شهروندان از فضای کالبدی پایدار اعم از دسترسی مناسب به مراکز تجاری، فرهنگی، آموزشی، تفریحی، فضای سبز، حمل‌ونقل عمومی و رضایت مکانی از مسکن.

در سؤال دوم، تبیین شده که مهم‌ترین معیارهای تأثیرگذار و تأثیرپذیر بر احساس

امنیت شهری کلان‌شهر تهران کدامند؟

در این بخش، نتایج تحقیق با استفاده از تحلیل ساختاری نشان می‌دهد که چهار عامل وجه درونی و معنوی امنیت شهروندان (شامل ایمان، معنویت، ارزش‌ها و باورهای دینی شهروندان و کارگزاران)، وجه توزیعی امنیت شهروندان (شامل تخصیص متوازن منابع و امکانات شهری برای تمامی شهروندان با بهره‌مندی از عدالت، برابری و عدم تبعیض و ظلم)، وجه امنیت اقتصادی شهروندان (با تأکید بر رفاه مادی [درآمد و اشتغال پایدار] و به دور از فقر، بیکاری و گرانی) و وجه امنیت کالبدی شهروندان (شامل دسترسی مناسب به مراکز تجاری، فرهنگی، آموزشی، تفریحی، فضای سبز، حمل‌ونقل عمومی و رضایت مکانی از مسکن) دارای امتیاز تأثیرگذاری بالا و رتبه تأثیرپذیری نسبتاً اندکی در میزان احساس امنیت در کلان‌شهر تهران هستند. همچنین نتایج نشان می‌دهد که ۳ عامل وجه روان‌شناختی امنیت شهروندان (سرزندگی و پایداری) با توجه به سلامت و بهداشت روحانی و جسمانی آنها، وجه امنیت اخلاقی شهروندان (اخلاق‌مداری) به‌ویژه تحقق شهری مصون از دروغ‌ها و مفاسد اداری کارگزاران، بی‌اعتمادی، بی‌قانونی‌ها، خیانت‌ها، مصرف مواد مخدر و منکرات، وجه امنیت مالی و جانی شهروندان به‌منظور تحقق شهری به دور از تهدید و ترس از خشونت، جرم، سرقت، قتل، نزاع و درگیری در محدوده نیروهای وابسته، بیشترین تأثیرپذیری را دارند.

در سؤال سوم تصریح گردیده که براساس رویکرد آینده‌نگاری راهبردی سناریوهای

محتمل احساس امنیت شهری در کلان‌شهر تهران کدامند؟

نتایج تحقیق برحسب روند سناریوسازی بیانگر آن است که از مجموع ۸۱ سناریوی احتمالی، تنها ۶ سناریو که بالاترین سازگاری را دارند، به‌عنوان قوی‌ترین سناریوهای محتمل برای آینده کلان‌شهر تهران، قابل تجمیع هستند تا امکان مقایسه آنها فراهم شود. از میان سناریوهای تأثیرگذار پیش‌روی امنیت شهری کلان‌شهر تهران، سناریوی اول و سوم یعنی افزایش احساس امنیت شهری، متأثر از روند رو به بهبود عناصر وجه امنیت درونی و

معنوی، امنیت توزیعی، امنیت اقتصادی و امنیت کالبدی آینده پیش‌روی کلان‌شهر تهران هستند. سناریوهای دوم و چهارم وضعیتی زرد با تداوم روند موجود و سناریوهای پنجم و ششم آینده‌ای قرمز با وضعیت بحرانی احساس امنیت شهری را تصویر کرده‌اند. نتایج بیانگر آن است که وضعیت‌های بحرانی و آستانه بحرانی سهم بیشتری از صفحه سناریوها را به خود اختصاص داده است.

براساس راهنمای خوانش سناریوهای دارای سازگاری بالا، مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در روند بحرانی امنیت شهری کلان‌شهر تهران، ضعف عناصر وجه امنیت اقتصادی شامل رفاه مادی (اعم از درآمد و اشتغال پایدار) است که زمینه فقر، بیکاری و گرانی را مهیا می‌کند. عناصر وجوه اقتصادی تأثیر معناداری بر سایر عناصر هویت‌بخش امنیت شهری چون وجه روان‌شناختی در قالب سلامت روحانی و جسمانی شهروندان، کاهش روند بی‌اخلاقی‌ها و امنیت مالی و جانی شهروندان به‌ویژه از طریق کاهش جرم خواهد داشت. تقویت عناصر وجه امنیت درونی و معنوی شهروندان و نیز عناصر وجه امنیت کالبدی و توزیعی به‌ویژه توزیع عادلانه منابع، از دیگر وجوه تأثیرگذار بر ارتقای احساس امنیت شهری در کلان‌شهر تهران محسوب می‌شوند. در مجموع باید گفت نتیجه اصلی این پژوهش، حاکی از این است که وضعیت فعلی امنیت شهری کلان‌شهر تهران چندان آرمانی و ایده‌آل نیست و سناریوهای احتمالی پیش‌روی امنیت شهری کلان‌شهر تهران نیز اگرچه برنامه‌ریزان را به وقوع شرایط مطلوب در آینده امیدوار می‌کنند، اما وقوع شرایط بحرانی را دور از انتظار نمی‌دانند.

۷. پیشنهادهای راهبردی

یکی از الزامات مهم توسعه شهری، داشتن بینش نسبت به محیط شهری، تصمیم‌گیری به‌موقع و داشتن برنامه هدفمند جامع است و این میسر نمی‌شود، مگر اینکه امر آینده‌نگاری راهبردی به‌صورت صحیح انجام گیرد. با وجود این، با آنکه بسیاری از نهادهای تصمیم‌گیری در امور توسعه شهری، تحقیقات پیرامون آینده را به‌عنوان یکی از فرایندهای

اصلی در امر سیاست‌گذاری و توسعه راهبردی تلقی می‌کنند، اما کمتر قادرند به نحو مؤثری از دانش ایجادشده توسط تحقیقات انجام‌شده در امر سیاست‌گذاری‌های شهری استفاده کنند. حوزه امنیت شهری نیز برای حرکت به سوی چشم‌انداز مطلوب در آینده، ناچار به درک سریع متغیرهای محیطی و پیش‌بینی تهدیدات و فرصت‌ها به‌منظور ایجاد آمادگی در جهت مقابله با پدیده ناامنی‌های شهری است. درمجموع باید گفت نتیجه اصلی این پژوهش، حاکی از این است که وضعیت فعلی امنیت شهری کلان‌شهر تهران چندان آرمانی و ایده‌آل نیست و سناریوهای احتمالی پیش‌روی امنیت شهری کلان‌شهر تهران نیز اگرچه برنامه‌ریزان را به وقوع شرایط مطلوب در آینده امیدوار می‌کنند، اما وقوع شرایط بحرانی را دور از انتظار نمی‌دانند. با توجه به نتایج حاصل از این پژوهش، پیشنهاد می‌گردد:

الف) در سیاست‌گذاری‌های کلان و برنامه‌ریزی‌های بلندمدت برای امنیت شهری کلان‌شهر تهران، روندهای راهبردی که هم تأثیر زیادی بر سیستم گذاشته و هم از متغیرهای سیستم تأثیر می‌پذیرند، مورد ارزیابی قرار گیرد و شرایط آینده با توجه به این متغیرهای راهبردی ترسیم گردد.

ب) برای کاهش بی‌نظمی اجتماعی و رفتارهای غیرمدنی و در مقابل، افزایش احساس امنیت اجتماعی باید همزمان به مبارزه با بیکاری و رفع فقر و محرومیت توجه شود.

ج) در محیط شهری کلان‌شهر تهران، توجه به پدیده عدم قطعیت عوامل مرتبط با امنیت شهری باید در کانون استدلال‌ها و برنامه‌ریزی راهبردی قرار گیرد و نهادهای مسئول حوزه امنیت شهری براساس این اصل، اقدام به برنامه‌ریزی کنند.

د) در فرایند تصمیم‌گیری باید به اصل تفکر سیستمی در تصمیم‌گیری‌ها، یعنی روابط متغیرها بر یکدیگر، تأثیر و تأثر آنها، توجه وافر صورت گیرد. در کلان‌شهر تهران که سرشار از عدم قطعیت‌ها در حوزه امنیت شهری است، باید از روش‌های سنتی مدیریت و برنامه‌ریزی شهری پرهیز شود و از مدیریت مشارکتی برای دستیابی به ادراکات مرتبط با احساس امنیت شهری برای آینده استفاده گردد. پدیده‌هایی چون ناشناختگی، غریبگی،

گمنامی، پیچیدگی و ابهام که از ویژگی‌های مهم کلان‌شهر تهران محسوب می‌شود، اوضاع مناسبی را برای بی‌نظمی اجتماعی و رفتارهای غیرمدنی توأم با عدم قطعیت‌ها فراهم ساخته است. واقعیت آن است که در کلان‌شهر تهران، بی‌نظمی اجتماعی، بی‌اعتمادی، ریسک و مخاطره و فقدان حمایت اجتماعی که به صورت حلقه‌های زنجیر به هم مرتبط هستند، زمینه مساعدی را برای احساس عدم امنیت شهروندان فراهم ساخته است. تمام این مسائل بخشی از زندگی روزمره را تشکیل می‌دهند که نیازمند چاره‌جویی توأم با برنامه مشارکتی است.

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- ابراهیمی. شهروز (۱۳۹۳)، «بررسی تطبیقی رویکرد امنیتی اسلام با رویکرد امنیتی رئالیسم و لیبرالیسم»، دو فصلنامه علمی - پژوهشی جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام، دوره ۲، شماره ۱، صفحه ۲۸-۱.
- احمدی. فضل‌الله، نصیریان، خدیجه، اباذری، پروانه (۱۳۸۷)، «تکنیک دلفی ابزاری در تحقیق»، مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، شماره ۸، سال ۱، صفحه ۱۸۵-۱۷۵.
- اخوان کاظمی. بهرام (۱۳۸۶)، «امنیت و ابعاد آن در قرآن»، فصلنامه مطالعات اسلامی، شماره ۷۵، صفحه ۳۹-۱.
- ازغندی. علیرضا و کافی. مجید (۱۳۹۱)، «بررسی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران از دیدگاه نظریه سازه‌نگاری»، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال هشتم، شماره ۲۱، صفحه ۲۳۱-۲۰۵.
- افسری. رسول، بهزادفر، مصطفی، خیرالدین، رضا (۱۳۹۹)، «آینده‌پژوهی امنیت اجتماعی در نظام شهری ایران: شاخص‌شناسی برای تبیین، سنجش و اولویت‌بندی»، آینده‌پژوهی دفاعی، سال پنجم، شماره ۱۶، صفحه ۱۴۱-۱۰۹.
- امام‌جمعه‌زاده. سیدجواد و درجانی. حسین (۱۳۸۹)، «امنیت در اسلام؛ مبانی و قالب‌های فکری»، فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، شماره ۵، صفحه ۱۵۱-۱۲۵.
- امیر کافی. مهدی (۱۳۸۵)، «بررسی احساس امنیت و عوامل مؤثر بر آن»، فصلنامه تحقیقات علوم اجتماعی ایران، صفحه ۲۶-۱.
- تاج‌بخش. شهربانو (۱۳۹۷)، «مفهوم امنیت انسانی و ابعاد سیاست‌گذارانه آن»، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، دوره هشتم، شماره بیست و هشتم، صفحه ۳۷۴-۳۶۷.
- جان‌پرور. محسن، حسین پورمطلق، حسین، مهدی عراقی، مهناز (۱۳۹۲)، «تبیین عوامل اجتماعی - سیاسی مؤثر بر امنیت شهر تهران»، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی ایران، سال سوم، شماره نهم، صفحه ۲۷-۹.
- جوانمرد. مهدی (۱۳۸۵)، «مؤلفه‌های نظم عمومی و امنیت اجتماعی از دیدگاه قرآن کریم و پیامبر اعظم»، همایش علمی و پژوهشی سیره سیاسی پیامبر اعظم، صفحه ۱۷۹-۱۳۴.
- حسینی. بهشید و قدیری محدثه (۱۳۹۵)، «رهیافت نوین ارتقای سطح امنیت شهر تهران با رویکرد پدافند غیرعامل»، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال سی و یکم، شماره چهارم، شماره پیاپی ۱۲۳.

- خان احمدی. اسماعیل (۱۳۹۱)، «امنیت پایدار در نظام سیاسی اسلام از منظر نهج‌البلاغه»، فصلنامه آفاق امنیت، سال پنجم، شماره پانزدهم، صفحه ۱۸۷-۱۴۹.
- دانیالی. سحر و شریف‌زادگان. محمدحسین (۱۳۹۸)، «برنامه‌ریزی راهبردی توسعه شهری مبتنی بر رویکرد سناریونویسی مطالعه موردی: شهر قزوین»، مهندسی جغرافیایی سرزمین، دوره سوم، شماره ۶، صفحه ۴۷-۳۱.
- ذوالفقاری. اکبر، عشایری، طاهرا، اسماعیلی، صدیقه (۱۳۹۹)، «فرا تحلیل نقش مؤلفه‌های دین‌داری در احساس امنیت اجتماعی»، فصلنامه علمی امنیت ملی، سال دهم، شماره ۳۸، صفحه ۹۸-۶۹.
- رحمانی. عبدالله، وزیر نژاد، رضا، احمدی‌نیا، حسن، رضائیان، محسن (۱۳۹۹)، «مبانی روش‌شناختی و کاربردهای روش دلفی یک مرور روایی»، مجله مرور روایی، دوره ۱۹، صفحه ۵۱۵-۵۳۸.
- رضایی خرم‌آبادی، فاطمی، مهران، طالبی، محمدصادق (۱۳۹۸)، «ارزیابی رابطه امنیت و اوقات فراغت در فضاهای سبز شهری، برنامه‌ریزی آمایش فضا، دوره ۲۳، شماره ۴، صفحه ۱۲۱-۸۶.
- رضوان. علی و فتحی. منصور (۱۳۹۱)، «بررسی عوامل مرتبط با احساس ناامنی در محلات شهری؛ در ناحیه ۳ منطقه ۱۷ شهرداری تهران»، فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، سال دوازدهم، شماره ۴، صفحه ۴۱۰-۳۸۷.
- رفیعیان. مویدی، محمد، سلمانی، حسن و توانگر (۱۳۹۱)، «ارزیابی احساس امنیت شهروندان با رویکرد منظر شهری؛ نمونه موردی محله اوین»، فصلنامه مطالعاتی شهر ایرانی و اسلامی، شماره هشتم، صفحه ۶۴-۵۱.
- رهنمایی. محمدتقی و پورموسوی. سیدموسی (۱۳۹۱)، «بررسی ناپایداری امنیتی کلان‌شهر تهران براساس شاخص‌های توسعه پایدار شهری»، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۷، صفحه ۱۹۳-۱۷۷.
- رنجبرنیا. روستایی، شهریور و پورمحمدی، محمدرضا (۱۳۹۷)، «تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه پایدار شهری با تأکید بر شکاف دیجیتال به روش میک میک فازی»، پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، دوره ۵۰، شماره ۴، صفحه ۹۰۵-۸۹۱.
- زمانی. مهسنی تبریزی، علیرضا و ث، محمدی، عبدالرضا (۱۳۹۹)، «تبیین جامعه‌شناختی احساس ناامنی اجتماعی و تأثیر آن بر نابردباری اجتماعی (مورد مطالعه ساکنان بالای ۱۸ سال شهر تهران)»، فصلنامه علمی امنیت ملی، سال دهم، شماره ۳۸، صفحه ۳۸۸-۳۶۳.

- زند حسامی. حسام و شهرام فر. شیوا (۱۳۹۵)، «شناسایی ابعاد مؤثر بر آینده‌نگاری برنامه‌ریزی شهری با رویکرد اقتصادی مطالعه موردی توسعه پایدار شهر قزوین»، فصلنامه علمی - پژوهشی اقتصاد و مدیریت شهری، سال چهارم، شماره ۳، صفحه ۷۳-۵۵.
- ساسان پور. فرزانه و حاتمی. افشار (۱۳۹۶)، «آینده‌پژوهی حباب شهرنشینی در کلان‌شهر تهران»، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال هفدهم، شماره ۴۷.
- سرائی. حسن و منظمی تبار. جواد (۱۳۹۱)، «بررسی رویکرد نخبگان ایرانی به نظم اجتماعی»، فصلنامه پژوهش‌های انتظام اجتماعی، سال چهارم، شماره دوم، صفحه ۳۸-۷.
- شاه‌حسینی. پروانه و عاشورمراد. مریم (۱۳۹۴)، «تحلیلی بر وضعیت مبلمان شهری منطقه ۱۵ شهرداری تهران»، فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی شهری، سال سوم، شماره یازدهم.
- شایگان. فریبا، حسینی، ناهید و عامری، محمدعلی (۱۳۹۵)، «واکاوی راهبرد امنیت و آرامش از دیدگاه مقام معظم رهبری»، پژوهش‌نامه نظم و امنیت انتظامی، شماره چهارم، سال پانزدهم، صفحه ۷۱-۳۳.
- شفیع‌نیایا. محمدشفیع (۱۳۹۱)، «تدوین سیاست جامعه امن براساس سند چشم‌انداز (۱۴۰۴)»، دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام کمیسیون سیاسی، دفاعی و امنیتی، صفحه ۲۱۵-۱.
- شکوری. شهرام و نائینی. علی (۱۳۹۴)، «سناریوسازی آینده صنعت نرم‌افزارهای کاربردی در ایران با رویکرد آینده‌پژوهی»، مجله سیاست دفاعی، شماره ۹۲، صفحه ۱۳۷-۱۱۱.
- صارمی. حمیدرضا و صارمی. مسعود (۱۳۸۹)، «عوامل پیدایش ناامنی در شهرها از منظر اسلام»، فصلنامه مطالعات شهرهای ایرانی و اسلامی، شماره اول، صفحه ۵۸-۴۶.
- صالحی امیری. سیدرضا و افشاری نادری. افسر (۱۳۹۰)، «مبانی نظری و راهبردی مدیریت ارتقای امنیت اجتماعی و فرهنگی در تهران»، فصلنامه راهبرد، شماره ۵۹، سال بیستم، صفحه ۷۶-۴۹.
- عباس‌زادگان. مصطفی (۱۳۹۵)، «سنجش امنیت شهری در محله فرحزاد تهران با استفاده از روش تحلیل عاملی»، نشریه معماری اقلیم گرم و خشک، سال چهارم، شماره چهارم.
- عسگری حصن. شهرام و همکاران (۱۳۹۵)، «مفهوم امنیت از منظر تئوری (رتالیسم، لیبرالیسم، سازه‌انگاری، انتقادی)»، فصلنامه سپهر سیاست، سال چهارم، شماره یازدهم، صفحه ۱۰۳-۸۱.
- علیدوست. ابوالقاسم (۱۳۹۵)، «ماهیت و چیستی‌شناسی فقه امنیت و فقه امنیتی»، فصلنامه حکومت اسلامی، سال بیستم، شماره چهارم، صفحه ۲۶-۵.

- فلاحتی. لیلا (۱۳۹۴)، «ساختار فضایی شهر و احساس امنیت در بین زنان مطالعه موردی: ورودی مترو تجریش و پایانه جنوب تهران»، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی - اسلامی، شماره بیستم، صفحه ۶۱-۷۳.
- فیض‌پور. مجیبی‌فر، محسن (۱۳۹۸)، «رقابت‌پذیری شهری و جایگاه تهران در میان کلان‌شهرهای ایران»، فصلنامه آمایش سیاسی فضا، شماره ۱، صفحه ۳۰-۲۳.
- قرایی. راد جهانیانی، نفیسه و نازیلا رشیدپور (۱۳۸۹)، «بررسی و سنجش حس امنیت در مناطق مختلف شهری؛ نمونه موردی: مناطق ۲ و ۱۱ تهران»، معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، شماره ۴، صفحه ۱۷-۳۲.
- قیصری. نورالله و حسینی. سیدمهدی (۱۳۹۳)، «ابعاد و شاخص‌های امنیت پایدار مبتنی بر مدل مهندسی همگرایی ملی»، فصلنامه علمی و پژوهشی آفاق امنیت، سال ششم، شماره ۲۰، صفحه ۷۱-۱۰۷.
- کرمی. مرتضی و فرح‌بخش. کیومرث (۱۳۹۴)، «بررسی مؤلفه‌های اساسی مؤثر بر افزایش امنیت اجتماعی از دیدگاه نخبگان حوزه امنیت»، فصلنامه پژوهش‌های حفاظتی - امنیتی، سال سوم، شماره ۱۳، صفحه ۴۹-۶۷.
- کیانی سلمی. صدیقه و بیگلری‌نیا. معصومه (۱۳۹۶)، «شناسایی و اولویت‌بندی ابعاد امنیت و اثر آن بر توسعه گردشگری در مناطق شهری (مورد مطالعه کاشان)»، پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، سال پنجم، شماره ۲۰، صفحه ۵۹-۸۸.
- لک‌زایی. نجف (۱۳۹۰)، «فلسفه امنیت از دیدگاه امام خمینی (ره)»، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال سیزدهم، شماره سوم، صفحه ۵-۲۶.
- محسنی. رضاعلی، طاهری. سلیمان (۱۳۹۸)، «میزان احساس امنیت عمومی و تعیین عوامل مؤثر بر آن در استان مازندران»، فصلنامه علمی امنیت ملی، سال نهم، شماره ۳۴، صفحه ۲۴۵-۲۷۵.
- محمدی‌ده‌چشمه. مصطفی و علیزاده. هادی (۱۳۸۸)، «دولت اسلامی و امنیت»، پژوهشگاه اندیشه سیاسی اسلام، ناشر دبیرخانه مجلس خبرگان رهبری، چاپ اول، صفحه ۱-۴۷۰.
- مرصوصی. نفیسه و عظیمی. سارینا (۱۳۹۶)، «نقش عوامل محیطی و کالبدی در ارتقای امنیت فضاهای شهری؛ نمونه مطالعه: منطقه ۸ شهرداری تهران»، فصلنامه علمی-پژوهشی و بین‌المللی انجمن جغرافیای ایران، دوره جدید، سال پانزدهم، شماره ۵۲، صفحه ۱۵۴-۱۳۷.
- موسوی کاشمیری. سید مهدی (۱۳۹۶)، «ارزیابی مؤلفه‌های امنیت شهری بر پایه رویکرد ساختارگرا؛ موردشناسی: شهر ارومیه»، فصلنامه علمی - پژوهشی اطلاعات جغرافیایی، دوره ۲۶، شماره ۱۰۴، صفحه ۱۴۵-۱۵۸.

- موسی کاظمی. سید مهدی، رفیعیان، مجتبی، قمی شاه گلدی، علی (۱۳۹۳)، «عوامل مؤثر بر بهبود امنیت محلات شهری؛ مورد مطالعه: محله جنت‌آباد شمالی شهر تهران»، فضایی جغرافیایی سال چهاردهم، شماره ۴۵، صفحه ۱۴۷-۱۲۹.
- مهدی‌زاد. وفا و نعیمی. کیومرث (۱۳۹۵)، «بررسی کیفیت کالبدی منطقه ۱۲ تهران»، اولین همایش بین‌المللی اقتصاد شهری (با رویکرد اقتصاد مقاومتی، اقدام و عمل).
- مهری. علی (۱۳۹۸)، «بررسی رابطه مقبولیت و امنیت در گفتمان ولایت»، فصلنامه علمی امنیت ملی، سال نهم، شماره ۳۴، صفحه ۳۸۷-۳۴۷.
- نظم‌فر. حسین، علوی، سعیده، عشقی، علی (۱۳۹۷)، «ارزیابی امنیت در فضاهای عمومی شهری؛ نمونه موردی پارک‌های شهر تهران»، فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا، دوره بیست و دوم، شماره ۲، صفحه ۱۶۵-۱۳۳.
- یزدانی. عنایت‌الله و خدابنده. محمد (۱۳۹۰)، «امنیت در عصر پسامدرن: بررسی تحولات»، فصلنامه رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، صفحه ۱۶۳-۱۹۷.

ب. منابع انگلیسی

- Barbak.Ahmet (2019),” ANALYZING SECURITY GAPSAT URBAN AREAS: CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR “URBAN SECURITY DIVIDE”, University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration,pp.1-9
- Commins. Stephen (2018),” From Urban Fragility to Urban Stability”, Africa Security Brief no.35
- Hartmann .Christian (2011),” From Urban Foresight to Urban Futures? Potentials and Limitations of Forward Looking Activitiesbfor Integrated Urban Development”, Proceedings REAL CORP 2011 Tagungsband, Centre for Economic and Innovation Research, Elisabethstr, p.334-343
- Little. Richard G (2004),” Holistic Strategy for Urban Security”, JOURNAL OF INFRASTRUCTURE SYSTEMS © ASCE
- Jakaitis. Jonas (2015),” The Quality of Life: Research of Urban Security Aspects”, Civil Engineering and Architecture 3(1): 4-11
- The Economist Intelligence Unit Limited (2019),” Safe Cities Index Urban security and resilience in an interconnected world,
- Tulumello. Simone (2017),” Toward a Critical Understanding of Urban Security within the Institutional Practice of Urban Planning: The Case of the Lisbon Metropolitan Area”, Journal of Planning Education and Research Vol. 37(4) 397–410
- Risdiana. Devi Mega, Susanto. Tony Dwi (2019),” The Safe City: Conceptual Model Development - A Systematic Literature Review”, Procedia Computer Science 161-291-299

- United Nations Human Settlements Program (2007) ,” ENHANCING URBAN SAFETY AND SECURITY”, 1 – 433
- Yu. Danlin and al(2013),” Assessing Urban Public Safety via Indicator-Based Evaluating Method: A Systemic View of Shanghai,” Springer Science Business Media Dordrecht DOI 10.1007/s11205-013-0366-z